ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКІУ

АДЫГЭ ІПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЬАНДЗРЭ КЪЫДОКІ

№11 (23.981) ● 2020 гъэм щІышылэм (январым) и 30, махуэку ● Тхьэмахуэм щэ къыдокІ ● И уасэр зы тумэнщ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

Чайкэ Юрий и мурадщ Кавказ Ищхъэрэм и щІыналъэхэм инвестицэхэр къахуэзщІэгъэуІуэным гулъытэ хэха хуищІыну

Пятигорск къалэм и къулыкъум щыпэрыувагъ Урысей Федерацэм и Президентым и полномочнэ лІыкІуэу Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ округым щыІэм къигъэлъэгъуагъ зи чэзу Іэзхуэхэр ялэ иригъэщын папщІэ икІэщІыпІэкІэ щІидзэу щІыналъэ псори кыззэхикІыныну зэримурадыр. Ар субъектхэм я администрацэхэм я лэжьакІуэхэм я мызакъуэу, кыззэрыгугкІ цІыхухэми Урысей Федерацэм и Президентым и Іэхэущ Іапіэхэм щахуэзэнущ.

- Дэ тхуэзфІэкІ псори длэжьынущ инвесторхэр Кавказ Ищхъэрэм и щІыналъэхэм кьетшэлІэн папщІэ. Мыр щІыпІэ хьалэмэтщ, ди цІыхухэр хьэщІэкІэ фІыщ икІи а псоми бизнесыр зэрыдахьэхыным шэч хэлъкъым. Ди округым экономикэ зэфІэкІышхуэ зэрыбгъэдэлъыр си фІэщ мэхъу, - жиІащ Чайкэ Юрий.

Апхуэдэу Президентым и полномочнэ лІыкІуэу округым щыІэм къигъэлъэгъуащ хьэрычэт Іэзху мащІэмрэ курытымрэ зеГъэужьным и нэІэ зэрыгигъэтыжащ.

- Бизнесым и хуитыныгъэхэр хъумэным пыщІа Іэзхуэхэр сыт щыгъуи япэ изыгъэщэн сащыщщ. Дэ адэкІи абы и лъэныкъуэкІэ къэдгъэсэбэпныну бизнесменхэм зэрадзэлэпкъуэ хэкІыпІэ нэхъ тэмэму къэралым щызэтеувахэр, - къыхигъэщащ абы.

ЩІалэгъуалэм ящэлэжьэным щытепсэлъыхьым, Чайкэ Юрий къигъэлъэгъуащ «Мэшыкъуэ» щІалэгъуалэ зэхъхьэшхуэр адэкІи гъэ къэс тэмэму егъэкІуэкІыным, егъэджэныгъэр егъэфІэкІуэным, технологие лъагэхэм я Іэнатіэм щІэныгъэ зиІэ щІалэхэмрэ хъыджэбзхэмрэ къешэлІэным къаруушхуэ зэрырахьэлІэнур.

Къэпсалъэм къыхигъэщхьэхукІащ лъэпкъ проектхэр гъэзэщІэным пыщІауэ мылъкур кьыззрагъэзэбэпыр дяпэкІэ нэхъ тКІийуэ кьыззэрапщытэнур.

Урысейм и Президентым и полномочнэ лІыкІуэу Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ округым щыІэм къигъэлъэгъуащ зи чэзу Іэзхуэхэр ялэ иригъэщын папщІэ икІэщІыпІэкІэ щІидзэу щІыналъэ псори кыззэхикІыныну зэримурадыр. Ар субъектхэм я администрацэхэм я лэжьакІуэхэм я мызакъуэу, кыззэрыгугкІ цІыхухэми Урысей Федерацэм и Президентым и Іэхэущ Іапіэхэм щахуэзэнущ.

- Дэ тхуэзфІэкІ псори длэжьынущ инвесторхэр Кавказ Ищхъэрэм и щІыналъэхэм кьетшэлІэн папщІэ. Мыр щІыпІэ хьалэмэтщ, ди цІыхухэр хьэщІэкІэ фІыщ икІи а псоми бизнесыр зэрыдахьэхыным шэч хэлъкъым. Ди округым экономикэ зэфІэкІышхуэ зэрыбгъэдэлъыр си фІэщ мэхъу, - жиІащ Чайкэ Юрий.

Апхуэдэу Президентым и полномочнэ лІыкІуэу округым щыІэм къигъэлъэгъуащ хьэрычэт Іэзху мащІэмрэ курытымрэ зеГъэужьным и нэІэ зэрыгигъэтыжащ.

- Бизнесым и хуитыныгъэхэр хъумэным пыщІа Іэзхуэхэр сыт щыгъуи япэ изыгъэщэн сащыщщ. Дэ адэкІи абы и лъэныкъуэкІэ къэдгъэсэбэпныну бизнесменхэм зэрадзэлэпкъуэ хэкІыпІэ нэхъ тэмэму къэралым щызэтеувахэр, - къыхигъэщащ абы.

ЩІалэгъуалэм ящэлэжьэным щытепсэлъыхьым, Чайкэ Юрий къигъэлъэгъуащ «Мэшыкъуэ» щІалэгъуалэ зэхъхьэшхуэр адэкІи гъэ къэс тэмэму егъэкІуэкІыным, егъэджэныгъэр егъэфІэкІуэным, технологие лъагэхэм я Іэнатіэм щІэныгъэ зиІэ щІалэхэмрэ хъыджэбзхэмрэ къешэлІэным къаруушхуэ зэрырахьэлІэнур.

Пятигорск къалэм и къулыкъум щыпэрыувагъ Урысей Федерацэм и Президентым и полномочнэ лІыкІуэу Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ округым щыІэм къигъэлъэгъуащ зи чэзу Іэзхуэхэр ялэ иригъэщын папщІэ икІэщІыпІэкІэ щІидзэу щІыналъэ псори кыззэхикІыныну зэримурадыр. Ар субъектхэм я администрацэхэм я лэжьакІуэхэм я мызакъуэу, кыззэрыгугкІ цІыхухэми Урысей Федерацэм и Президентым и Іэхэущ Іапіэхэм щахуэзэнущ.

- Дэ тхуэзфІэкІ псори длэжьынущ инвесторхэр Кавказ Ищхъэрэм и щІыналъэхэм кьетшэлІэн папщІэ. Мыр щІыпІэ хьалэмэтщ, ди цІыхухэр хьэщІэкІэ фІыщ икІи а псоми бизнесыр зэрыдахьэхыным шэч хэлъкъым. Ди округым экономикэ зэфІэкІышхуэ зэрыбгъэдэлъыр си фІэщ мэхъу, - жиІащ Чайкэ Юрий.

Апхуэдэу Президентым и полномочнэ лІыкІуэу округым щыІэм къигъэлъэгъуащ хьэрычэт Іэзху мащІэмрэ курытымрэ зеГъэужьным и нэІэ зэрыгигъэтыжащ.

- Бизнесым и хуитыныгъэхэр хъумэным пыщІа Іэзхуэхэр сыт щыгъуи япэ изыгъэщэн сащыщщ. Дэ адэкІи абы и лъэныкъуэкІэ къэдгъэсэбэпныну бизнесменхэм зэрадзэлэпкъуэ хэкІыпІэ нэхъ тэмэму къэралым щызэтеувахэр, - къыхигъэщащ абы.

ЩІалэгъуалэм ящэлэжьэным щытепсэлъыхьым, Чайкэ Юрий къигъэлъэгъуащ «Мэшыкъуэ» щІалэгъуалэ зэхъхьэшхуэр адэкІи гъэ къэс тэмэму егъэкІуэкІыным, егъэджэныгъэр егъэфІэкІуэным, технологие лъагэхэм я Іэнатіэм щІэныгъэ зиІэ щІалэхэмрэ хъыджэбзхэмрэ къешэлІэным къаруушхуэ зэрырахьэлІэнур.

ЗЭІУЩІЭМ щІэсащ КЪБР-м и Парламентым и Унафэщі **Егоровэ Татьянэ**, республикэм и Правительствэм и Унафэщі **Мусуков Алий** сымэ.

Мы къулыкъур иджыри къэс зыІыгъа, УФ-м и Лъэсырыкіуэдзэхэм я главнокомандующэм и къуэдзэу ягъэува **Матовников Александр** Президентым и полномочнэ лІыкІуэм екъуалэныгъэхэр иІэну екъуэхьащ.

Чайкэ Юрий къыззхуэсахэр щаригъэщІыхум **Остроренкэ Владимир** жиІащ ар Іэхэум хэзыщІыкІ цІыху ерыщу, жэуаплныгъэшхуэ зыбгъэдэлъ къэралхэмкІэ зэрыщытыр. Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ округыр, жиІащ къэпсалъэм, Урысейм и политикэ мыхьэнэ нэхъыщхьэ зиІэ и щІыналъэщ икІи иужьрей илъэсхэм мыбы шынагъуэншагъэ нэс щызэтеувэу щІидзащ. ЦІыхухэм я псэукІэр иригъэфІэкІуащ федеральнэ, щІыналъэ программэхэр тэмэму ягъэзащІу зэрыхуежьам.

Чайкэ Юрий къыхигъэщхьэхукІащ округыр къызэрыгъэпэщрэ блэкІа илъэсипщІым социально-экономикэ щытыкІэр нэрылъагъуу зэрефІэкІуар, ауэ иджыри гугъуехь нэрылъагъухэр зэрыщыІэр. Абыхэм ящыщщ зэрыщыту къэралым елъытауэ лэжьапІэншэхэр зэрыкуэдыр, лэжьапщІэмкІэ щІыхуэ зыкъом зэрызэтриХьар, псэупІэм и Іэнатіэм пыщІа мыхъумыщІагъэхэр, апхуэдэу хабзэншагъэхэм я бжыгъэм зэрыхэхъуэр. Зэкіэ иджыри зэгугъун хуей куэд щыІэщ терроризмэмрэ экстремизмэмрэ ятпэщІэтыным и лъэныкъуэкІэ.

Округым и социально-экономикэ зыужьныныгъэр щІэгъэхуэбжьэным хуэгъэза проектхэр тэмэму пхыгъэкІыныр къэзыльхьэ щхьэусыгъуэ нэхъыщхьэу полномочнэ лІыкІуэм къигъэлъэгъуащ коррупцэм и Іуэхум. Абы жиІащ коррупцэм пэщІэтыныкІэ лэжьыгъэхэр щрагъэкІуэкІкІэ бюджет ахъшэр къызэрагъэсэбэпым, къэрал, муниципальнэ мылъкур зэрызэрахьэмрэ къызэрагъэсэбэпыкІэ нэхъ тКІийуэ кІэльыплъын зэрыхуейр.

Унафэщі Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щрагъэкІуэкІ турист лэжьыгъэм и Іуэхуэкіэ» 2008 гъэм мазаем и 29-м къащта Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Законэ №14-РЗ-м и 5-4-нэ статьям и Іыхьэ 1-м ипкъ иткІэ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Правительствэм **унафэ ещІ**:

Турист дамыгъэхэр Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щрагъэкІуэкІ турист лэжьыгъэм и Іуэхуэкіэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Законым зэхъуэкІыныгъэхэр хэлъхьэныным теухуауэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Законым хуэгъэзауэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым и Унафэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым **унафэ ещІ**:

1. «2019 гъэм, 2020, 2021 гъэхэм я лъэхъэнэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм ФІэкІыпІэ зимыІэ медицинэ страховании къэзыІуахьэ фондым и бюджетым и Іуэхуэкіэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Законым зэхъуэкІыныгъэхэр хэлъхьэныным теухуауэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Законым хуэгъэзауэ щІыгъуэ.

2. А Законыр Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Іэтащхьэм хуегъэхьын Іэ щІидзын икІи хэІуцІыІу ищын папщІэ.

3. Мы Унафэм къару егъуэт къыщащта махуэм щегъэжьауэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым и Унафэщі
ЕГОРОВЭ Татьянэ

Налшык къалэ
2019 гъэм дыгъэгъаззм и 24-м
№85-ПП

Турист дамыгъэхэр Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм туристхэм я зекІуэлІэу щыІэхэм, туризмэмкІэ транспортым и къуэвыІэпІэхэм, туризмэмкІэ индустрием хиубыдэ нэгъуэщІ Іуэхущ Іапі эхэм зэрырат хабзэр хъущтэным и Іуэхуэкіэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Правительствэм и Унафэ

2020 гъэм щІышылэм и 24-м *Налшык къалэ* *№5-ПП*

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм туристхэм я зекІуэлІэу щыІэхэм, туризмэмкІэ транспортым и къуэвыІэпІэхэм, туризмэмкІэ индустрием хиубыдэ нэгъуэщІ Іуэхущ Іапі эхэм зэрырат хабзэр хъущтэн.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Правительствэм и Унафэщі
МУСУКОВ Алий

● КЪБР-м и Парламентым

Бечелов Ильяс хахыж

КЪБР-м и Парламентым и еханэ зэхуэгъэсыгъуэм и деж щыІэ Жылагъуэ советым и япэ зэІущІэм а органым и тхьэмадзу Бечелов Ильяс щылхахьащ.

КЪБР-м и Парламентым и Унафэщі Егоровэ Татьянэ зэІущІэм и пэщІэдзэм кьыззхуэсахэр щыгъуазэ ищІащ «УФ-м щрагъэкІуэкІ жылагъуэ кІэлъыплъныныгъэм и лъабжьэхэм я Іэхуэкіэ» Федеральнэ законымрэ «КЪБР-м щрагъэкІуэкІ жылагъуэ кІэлъыплъныныгъэм и Іэхуэкіэ» КЪБР-м и Законымрэ ятпэ иткІэ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым и деж Жылагъуэ совет зэрыщылажьэм.

- Блэкіа зэхуэгъэсыгъуэм советыр кьыщызэрагъэпэщауэ щытар нэхъ кІасэущ. Ауэ нобэрей Жылагъуэ советыр хахащ нэхъ ипэкІэ къащтауэ щыта Положенэм ипкъ иткІэ икІи советыр кьыззрызэрагъэпэщ щыкІэм теухуауэ абы зэхъуэкІныныгъэ щхьэхуэхэр халъхьащ. Жылагъуэ советым хагъэхьащ Іэхум хэзыщІыкІ, цІыхубзм я деж пщІэшхуэ щызиІэ Іэщ Іагъэпіэр, законхэр кьыдэзыгъэкІ, къэрал властым и Іэзэщ Іакіуэ, щІыпІэ унафэр зезыгъэкІуэ органхэм, жылагъуэ зэгухьэныгъэхэм зэман кІыхькІэ щылэжьаХэр, - жиІащ Егоровэ Татьянэ.

Парламентым и Унафэщым къыхигъэщхьэхукІащ республикэм законхэр кьыдэзыгъэкІ и орган нэхъыщхьэм кьыпэщыт языныкъуэ къалэнхэр, къэпщытэныгъэ-аналитикэ лэжьыгъэм и Іэныкъуэкіэ нэхъ гулъытэшхуэ зыхуэщІыпхъэ лъэныкъуэхэр, федеральнэ законхэр гъэхьэзырыным КЪБР-м и Парламентыр зэрыхэтыр.

Зэлущ Іэм кьрихьэлІаХэм КЪБР-м и Парламентым и деж щыІэ Жылагъуэ советым и тхьэмадзу зэдзэрэзыуэ Бечелов Ильяс хахыжащ. Абы и къуэдзэу ягъэуващ **Жырыгъу Радийрэ Михайленкэ Ольгэрэ**.

Зэлущ Іэм щытепсэлъыхьащ нэгъуэщІ Іуэху зыбжанэми.

КЪБР-м и Парламентым и пресс-Іуэхущ Іапі э.

● Щытепсэ

Жылагъуэ, политикэ лэжьакІуэ цІэрыІуэ, УФ-м щІыхь зиІэ и юрист, УФ-м щІэныгъэмкІэ щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ, Дунейпсо Адыгэ Хасэм и япэ тхьэмадзу щыта **Къалмыкъ Юрий Хьэмзэт и къуэм** и фэеплъ пшыхьым фыкъыдогъэблагъэ.

Зэхьыхьэр 2020 гъэм щІышылэм и 31-м Щоджэнцыкіу Алий и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей къэрал драмэ театрым щекІуэкІынущ.

ЩІыщІидзэнур сыхьэт 18.30-рщ.

КІыщокъуэ Алим зэи ящыгъупщэнукъым

Социалист Лэжьыгъэм и ЛІыхъужь, РСФСР-м и Къэрал саугъэтым и лауреат, Къэбэрдей-Балъкъэрым и цІыхубэ усакІуэ КІыщокъуэ Алим дунейм щехыжа махуэм ирихьэлІэу, гъэ къэси хуэдэу, пэкІу щекІуэкІащ абы и фэеплъым деж.

КЪБР-м щэнхабзэмкІэ и министрым и къалэнхэр зыгъэзащІэ **Къумахуэ Мухьэдин** пэкІум къыриХьэлІахэм КІыщокъуэм и зы усэ къахуеджа нэужь, и псалъэм къыхиГъащащ республикэм исхэм фІыуэ ялъэГъуа усакІуэшхуэр ягу къагъэкІыжыну гъэ къэси абы и фэеплъым къыззрекІуалІэр.

- Усакіуэм щІэину къытхуигъэна и тхыгъэ купщІафІэхэм къалэн къыщытщІащ ди щІыналъэмрэ абы щыпсэухэмрэ фІыуэ тлъагъуну, дбгъадэлъ хуабагъэмкІэ зыр адрейм дыдэгугъэшэну. КІыщокъуэ Алим и Іэдакъэ къыщІэкІахэм я фІыгъэкІэ къалэ, къэрал куэдым щыпсэухэм Къэбэрдей-Балъкъэрыр къащІыхуащ. Хэку зауэшхуэм Текіуэныгъэ Иныр къыззрыщытхьэрэ илъэс 75-рэ щрикъум ирихьэлІэу дигу къэдгъэкІыжыпхъэщ усакІуэ цІэрыІуэр зауэм и пэм щыщІэдзауэ и кІэм нэсыху зэрыпхыкІар, - жиІащ министрым.

КЪБР-м и Жылагъуэ палатэм хэт, тхыльъ тедзапІэм и унафэщІ, лъахэхутэ **Котляровэ Марие** къыхигъэщащ Хэку зауэшхуэм и тхыдэ напэкІуэцІхэр къратхыкІыжыну зэрыхэтыр, пэжымрэ и Іуэпкъэгъуэхэмрэ сыт щыгъуи я телъхьэу къекІуэкІа усакІуэр псэужамэ, абы зэи арэзы зэрытемыхъуэнутэр.

УФ-м и Къэрал Думэм и депутат **Марьяш Иринэ** жиІащ гуфІэгъуэми гуэвэгъуэми КІыщокъуэ Алим зэпымыуэу зэрыщІыгъур, абы и тхыгъэхэм Урысейм и мызакъуэу, хамэ къэралхэми щІэупщІэ ин зэрыщаІэр, ахэр бзэ зэмылІэужьыгъуэхэмкІэ зэрызэрадзэкІыр.

- КІыщокъуэ Алимрэ Кулиев Вакъыснрэ зауэ зэманым ятхахэр зытет газетхэр зэхуэзыхьэса цІыхугъэ сиІэщ икІи ахэр тхьлъу кьыдэгъэкІыжамэ фІыт, - пищащ Марьяш Иринэ.

ЗІуущІэм къыщыпсэлъащ КЪБР-м и Парламентым и Унафэщым и къуэдзэ **Къардэн Мурат**, КЪБР-м и Тхакіуэхэм я зэгухьэныгъэм и тхьэмадэ **Беппаев МутІалип**, нэгъуэщІхэри.

Налшык и курыт еджапІэхэм я гъэсэнхэр КІыщокъуэ Алим и усэхэм Іэхуауэ къеджащ.

ЗІуущІэм хэтахэм усакІуэшхуэм и фэеплъым удз гъэгъахэр тралъха нэужь, пэкІум къырихьэлІахэр кІуащ КІыщокъуэ Алим къыщалъхуа икІи щыщІалъхьэжа Щхьэлыкіуэ къуажэм, абы дзт и фэеплъ музейм. Ахэр усакІуэм и гъащІэмрэ и гъащІэмрэ тепсэлъыхьащ, и усэхэм къеджащ.

ТЕКІУЖЬ Заретэ.

Сурэтхэр **Къарей Элинэ** *трихащ.*

● Дыгъуасэ

Хамэ къэралхэм щыщ туристхэм зыщагъэпсэхуну нэхъ къащтэ урысей щІыналъэхэр къагъэнэІуащ. Абыхэм Къэбэрдей-Балъкъэрри яхэтщ

УФ-м и щІыналъэхэу хамэ къэралхэм къикІа туристхэм зыщагъэпсэхуну нэхъ къащтэ 20-м я цІэхэр къриІуащ Maps.Me картографие сервисым. Урысейм и щІыналъэхэм я картэхэм 2019 гъэм фокІадэм и 1-м къыщыщІэдзауэ щэкІуэгъуэм и 30 пщІондэ Maps.Me хъыбарегъащІэ Іэмалымкіэ еплъа зыгъэпсэхуакІуэхэм я бжыгъэм тещІыхьауэ зэхалъхьащ рейтингыр.

АБы КЪЫЗЭРЫЩАЛЪЫТАМКІЭ, хамэ къэрал туристхэр гъэмахуэм нэхърэ бжьыхь мазэхэм нэхъыбэрэ щІэупщІащ Приморск, Красноярск, Краснодар крайхэм, Адыгейм, Тывам, Тэтэрстаным, Къэбэрдей-Балъкъэрым, Башкортостаным, Смоленск, Владимир, Челябинск, Новосибирск, Новгород Ищхъэрэ, Ростов, Тверь областхэм щыІэ нэгузегъэужьыпІэхэм.

Maps.Me сервисым лэжьэн щІидзауэ щытащ 2010 гъэм. 2014 гъэм ар къищхьужащ Mail.Ru Group интернет-компанием. Иджыпсту апхуэдэу мелуани 120-м щІигу дуней псом щагъэувауэ къагъэсэбэп.

КЪБР-м и Іэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-Іуэхущ Іапі э.

Нобэрэ пщэдейрэ

ЩІышылэм и 30, *махуэку*

♦Азербайджаным и таможнэ къулыкъуэм и лэжьакІуэхэм я махуэщ
♦Индием и щхьэхуитныныгъэм щІэбэну хэкІуэдахэр ягу къыщагъэкІыж махуэщ
♦Уае Дадэмрэ Уэс Гуащэмрэ я махуэщ
♦1790 гъэм дунейм щыяпэу Инджылызым щащІащ псым гуэвэгъуэ щыхэха цІыхум щыдэІэпыкъукІэ къагъэсэбэп хъуну кхъуафэхьеф.
♦1801 гъэм император Павел Езанэм Іэ тридзащ Картли-Кахетие пщыгъуэр Урысейм хэгъэхьэным теухуа унафэм.
♦1863 гъэм Урысейм унафэ къыщащтащ цІыхум судкІэ удын ебдзыну, дамыгъэ тебдзэныр хуит уимыщІу.
♦1930 гъэм Москва уэзджынэшхуэхэм щеуэну хуит зымыщІ унафэ къащтащ.
♦1933 гъэм цІыху куэдым яхуэмыгъуэ унафэ къыщащтащ Германием - Гитлер а къэралым и рейхсканцлеру яГъэуващ.
♦1943 гъэм 6-нэ нэмыцэдзэм Сталинград деж зыщитащ. Ар Хэку зауэшхуэм советыдзэхэр щытекІуэным щІэдзанІэ хуэхъуауэ къальытэ.
♦1948 гъэм Санкт-Морид (Швейцарие) щыщІэзІуахащ V ЩІымахуэ Олимп Джэгухэр.
♦США-м и 32-нэ президенту щыта **Рузвельт Франклин** къыззраІухурэ илъэси 138-рэ ирокъу.
♦Совет композитор цІэрыІуэ, РСФСР-м и цІыхубэ артист, Сталиным и цІэр зезыхьэ саугъэтыр тІэунейрэ зыхуаГъэсэрэщІ **Дунаевский Исаак** къыззраІухурэ илъэси 120-рэ ирокъу.
♦Совет кинорежиссёр цІэрыІуэ, актёр, сценарийхэр зыхуаГъэ щыта, СССР-м и цІыхубэ артист **Гайдай Леонид** къыззраІухурэ илъэс 97-рэ ирокъу.
♦Совет шахматист, дунейпсо чемпион **Спасский Борис** и ныбжьыр илъэс 83-рэ ирокъу.
♦Беслъэней къуажэм дэт сымаджэщым и дохутыр нэхъыщхьэ, УФ-м щІыхь зиІэ и дохутыр, КъШР-м и цІыхубэ дохутыр **Къуэн Валентинэ** къыщалъхуа махуэщ.
♦Жылагъуэ лэжьакІуэ, УФ-м и Кинематографистхэм я зэгухьэныгъэм хэт, шэрджэс щІыналъэм теухуа филым зыбжанэ тезыха **Нэгъэлпъэ Аскэрбий** и ныбжьыр илъэс 66-рэ ирокъу.
♦Иорданием 1999 гъэ лъандзрэ и пащтыхь **Абдаллэ ибн Хъусейн** и ныбжьыр илъэс 58-рэ ирокъу.

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкІэ, Налшык уфауэ щыщытынущ. Хуабэр махуэм градуси 6 - 9, жэщым градус 1 - 2 щыхъунущ.

ЩІышылэм и 31, *мэрем*

♦Фаджэ (проказа) узыфэр зыпкърытхэм защІэгъэхъуэным и дунейпсо махуэщ
♦ДыщэкІым и дунейпсо махуэщ
♦1714 гъэм Санкт-Петербург и Гъэмахуэ уардзунэм Пётр Езанэм и унафэкІэ къыщыщызэрагъэпэщащ «Пащтыхьым и лэжьапІэ пэш» - Кунсткамерэр. Ар иужькІэ Урысейм щыяпэ музей ящІащ.
♦1714 гъэм Пётр Езанэм унафэ къыдигъэкІащ и блыгущІэтхэм я бынхэм щІэныгъэ егъэГъуэтыным теухуауэ. Абы ипкъ иткІэ, емыджа щІалэхэм щхьэгъусэ къашэну хуит ящыныгутэкІым.
♦1729 гъэм Истамбыл щытрадзащ хъэрпІ хьэрфхэр кьагъэсэбэпурэ ятха япэ тхыльыр - тырку псалъалъэр.
♦1864 гъэм дэтхэнэри щыхьэну хуиту Москва къыщызэІуахащ «Зоологие хадэр» - къалащхьэм и зоопаркыр.
♦1865 гъэм цІыхур яГъэпщылІу мыдэным теухуа зэхъуэкІыныгъэ я конституцэм хилъхьащ США-м и Конгрессым. КъыкІэлъыкІуэ махуэм къэралым и президент Линкольн Авраам Іэ щІидзащ абы теухуа унафэм.
♦1924 гъэм Советхэм я етІуанэ съездым къыщащтащ СССР-м и япэ Конституцэр.
♦1943 гъэм нэмыцэ генерал-фельдмаршал Паулюс Фридрих зи пашэ дзэр Сталинград и деж къанэ щымыІэу къыщыхъуэреихьащ.
♦1991 гъэм КъБАССР-м и Совет Нэхъыщхьэм къыщащтащ республикэм и къэрал суверенитетым теухуа Декларацэр.
♦1996 гъэм къащтащ Къэбэрдей-Балъкъэрым щыпсэу лъэпкъэм я бзэхэм зегъэужьыным теухуа къэрал программэр.
♦Тхыдэдж, филолог, журналист **КІашэ Адэлджэрий** къыззраІухурэ илъэси 183-рэ ирокъу.
♦Совет дзэзешэ, маршал, Совет Союзым тІэунейрэ и ЛІыхъужь **Чуйков Василий** къыззраІухурэ илъэси 120-рэ ирокъу.
♦Куржы кинорежиссёр, СССР-м и цІыхубэ артист, Лениным и цІэр зезыхьэ саугъэтыр зрата **Абуладзе Тенгиз** къыззраІухурэ илъэс 96-рэ ирокъу.
♦Адыгэ уэрэджыІакІуэ цІэрыІуэ, композитор, УФ-м и цІыхубэ артистэ **Сэмэгу Гуэщнагъуэ** къыззраІухурэ илъэс 92-рэ ирокъу.
♦Урысей къэрал къулыкъущІэ, политик **Иванов Сергей** и ныбжьыр илъэс 67-рэ ирокъу.
♦Журналист **Ныбэжь Таисэ** къыщалъхуа махуэщ.

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкІэ, Налшык уфауэ щыщытынущ. Махуэм хуабэр градуси 3 - 4, жэщым щІыІэр 1 градус щыхъунущ.

ЗыгъэхьэзырарЗ
ЖЬЭКІЭМЫХЪУ Маринэщ.

Лъэпкъ Іущыгъэ:

Зы Іэм кІапситІ зэпищІэркъым.

Уащымысхь, ди Щэуал!

75

Снайпер Іэзэ Жамборэ Щэуал.

Гулэжын Бесльэнрэ Жамборэ Заурбийрэ Заполярьем щыІэ Щэуал и фэеплъ сыным бгъурытщ.

Цыхухэм я псэ куэд зыгъэна, насыпыншагъэ бжыгъэншэхэр къытхуэзыхьа Хэку заузшхуэр зэриухрэ илъэс 75-м нэблэгъами, абы и уІэгъэхэр нобэми гъущакъым. Я щІалэгъуэрэ я къару илъыгъуэу дапщэ ихьа а мафІэ лыгъейм? Бий хьэщхьэрыІуэм Хэкур щахъумэу дапщэм я псэр ята?!

Фашистыжь бзаджэхэм
Хьэкъур къыщадзым,
Щэуалыр дзэшхуэм яІущІэм
Щыблэу нахэуэрт.
ЗэуапІэм Іухьэм -
И Іэщэр дахэу игъэпсырт,
Мыпсэхуэжьхэу гъуазэм иріплъэрт,
Бий полкхэм кьагъазэм
тхуэзэкъуидт.
«Миссершмидтыр» къэсым
къриидыхырт,
Ди хэкуу дахэм къыщІэзыкІырт,
Танкыжьым исри тхуриукІыхьырт.
Джатэкіэ зыхьхьэм
Фашистыщхьэр къытхухигащІэт,
ЗыфІимыгъэщІу лІы пщІей
хигащІэт.
Жамборэ и къуэкІэ ди Щэуал
лІыхъу,
Уи лІыхъужьыгъэр
къытхуэбгъэнаІуэт,
Вождхэм я пащхьэм уи
щытхъу щаІуатэт.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и цІыхубэ усакІуэ Хьэхъупащіэ Амырхэн мы и уСэр и кІуэажэгъу цІэрыІуэ снайпер Іэзэ Жамборэ Щэуал триухуащ зауэм и гуащІэгъэуэу. ЛІыхъужьыгъэ зэрахьэу Хэкур зыхъума къэхъундэхэм ар яІыщІу зыщ.

И ныбжьыр ирикъуи 1939 гъэм и мазаем къулыкъу ищІэну Щэуал Дзэ ПлъыжьыМ ираджащ. Абы къыхэкІыу Хэку зауэшхуэр къыщыхьеям и япэ махуэхэм щегъэжьауэ бийм пэщІэтахэм яхэтыну къыхуихуащ. Сыт хуэдэ гугъуехьэр пСэзэпылъхьэпІэрэ ихуам, къыщыхъу щыІакъым абы и щІыб къыщигъэза е си щхьэр нэхъыбфІщ иІэу къыщыдзыха.

Зауэ Іэнатіэм тынш щыІэкъым, ауэ снайперхэм яйр адрейхэм къащхьэщокІ. Абы зышыІэнигъэшхуэрэ Іэныхуагъ инрэ хэлъын хуейщ. Апхуэдэхэр, дауи, куэд хъуркъым икІи ахэр зырыз-тІурыгІуэрэ адэ-мыдэкІэ дзэм къыщыхащыпкІ. ТегъэщІапІэ нэхъыщхьэ ящІырт, къыщынэмыщІауэ, и хьэл-щэныр, цІыхугъэр, зэфІэкІыр. А псом ищІыІужкІэ снайперу къащтэнум ехьа и фІэфІныгъэ абы хэлъын хуейт. ЗэрыгурыІуэгъэщи, апхуэдизу «кхъуэнэм щІагъэкІ» Іэнатіэм пэрыувэну щІэхъуэпсэхэр, ар зыхуэзфІэкІынухэр мащІэт.

Жамборэ Щэуал и закъуэт зыхэхуа батольоным щыщу снайпер хъуэ хуеяр. Адыгэ щІалэр щэрыуэт, абы къыхэкІыуи зауэм щІымыдзэ щыкІэ «Ворошилов фочґъауэ» цІэр къыфІащат. Къыдэзауэхэм я гугъэт армэм ипэкІэ Щэуал щакІуэ Іэзэу щытауэ, зытригъапсэр хигъащІэ зэпыту къызэрекІуэкІым папщІэ.

Къэхъун щыщ щІалэр къикІуэт имыщІэу икІи зыкІи щыІамыскъэу зэрыпхъуакІуэхэм япэщІэтащ. Зауэ Бэракъ Плъыжь япэ орденыр абы къыхуагъэфэщащ бий 25-рэ зэрыхигъэщІам къыхэкІыу. Зэман дэкІри апхуэдэ дыдэ втІуанэ орденри къратащ. Абы щыгъэжи Жамборэм фашист 75-рэ зэтриукІат.

Мыгувэу Щэуал и сурэтымрэ и лІыгъэм теухуа тхыгъэмрэ совет лъэхъэнэм нэхъ мыхьэнэшхуэ дыдэ зиІэу щыта «Правда» газетым къытехуащ. Апхуэдэу къэралми щалъхуа щыналъэми щыззэпщІысащ снайпер Іэзэ адыгэ щІалэм и лІыхъужьыгъэм теухуа хъыбарым. Абы иригушхэр къызыхэкІа Жамборэхэ я закъуэкъым.

Щэуал зэрихьэ лІыгъэмрэ кьигъэпъагъуэ хахуагъэмрэ ятеухуауэ 1943 гъэм Къэхъун пэкІушхуэ щекІуэкІащ. Абы хэтахэм я лъахэгъэм хуагъэхьа письмом итт: «Иджыри къэс хуэдэу лІыгъэ пхэлъу адэкІи зауэ. Уащымысхь, ди Щэуал, нэмыцІэ фашистхэм, букІахэм я бжыгъэм махуэ кьэс хэгъахъуэ! Ар пхузщІ унафэщ. Дэри укъыдогъэгугъэ, ди зауэлІ хахуэ, Дзэ Плъыжьмрэ совет щыхьэмрэ я пащхьэм щыдиІэ кьаленхэр щІигъуу икІи фІагъ ин иІэу дгъэзэщІэну».

КьызыдэкІа жьлэм и унафэр и псэр пытыху Жамборэ Щэуал игъэзэщІащ.

... Хэку зауэшхуэр иухыным зы илъэс кьэнэжауэ, 1944 гъэм накьыгъэм и 8-м, Заполярьем щызауэ ди сэлэтхэм посылкэхэр яІэрыхьащ. А махуэм Щэуал и отделенэр и гъусэу и ныбжьэгъу икІи и лъахэгъу псыгъэнсудэс Мьз ТІутІэ зи унафэщІ взводым и хэщІапІэм щыІэт. ЗауэлІхэр хуабжьу щыгуфІыкІащ посылкэхэм Къэхъун икІаи зэрахэтым. Абы ильыр Іэфіу эдэшхащ, щалъхуа адыгэ щІыналъэр ягу къабзэкІыжащ. Зауэр иухмэ я мурадхэмкІэ, дауи, зэдзэгушащ.

Щэджагъуэ нэужь хьуауэ Жамборэр и отделенэр и гъусэу кьежьажьну зыщигъэхьэзырым, ТІутІэ абы елъэІуащ:

- Щэуал, кхъыІэ, пшапэр зэхэуэхукІэ умыпІащІэ. Жэщ хьумэ, нэмыцхэм нэхъ укъамылъагъуэу укІуэжьыфынщ.

- Умыгузавэ, - жэуап къитащ абы, - закъедгъэлъэгъункъым. Пшапэр зэхэуэхукІэ иджыри фашист Іэджи къэдрыхэ дгъэкІуэну къытполлъэ.

Мыз ТІутІэ щІэгъэзавэм щхьэусыгъуэ иІэт. И гупыр дэщІыгъуу Жамборэр здыкІуэцІрыкІыжьын хуей щІыпІэр нэмыщхэмэ я Іэгум илъым хуэдэу нэщІт икІи зыри щызрагъакІуэрэтэкъым.

Гу лъамытэу къэнакъым махуэ шэджагъуэм губгъуэм зэпрыкІ совет сэлэтхэмэ икІи абыхэм кьахэуэу хуежьащ. Къэуа лагъымхэм ящыщ зым и кьутхуэзм лІыхъужьым и гъащІэр кьыззэпиудащ. Абы щыгъуэм Щэуал и ныбжьыр илъэс 25-рэ хъуа кьудейуэ арат икІи, дауи, унагъуэ иухуэну хунэсатэкъым. А зэманым ирихьэлІэу фашисти 125-м я псэр игъэнат, ТекІуэныгъэ Иныр кьытхуэзыгъэблагъэхэми ящыщт.

Ныбжьэгъу пэжым и кІуэдыкІар гущІыхьэ ящыхъуащ кьыдзэзуахэм. Абыхэм тхьэ яІуащ фашисти 100-кІэ ялъ ящІэжьну. Щыхьэдагъэшхуэт Къэхъун кьуажэмки.

Лъэпкъми, жьлэми, Хэкуми ящыгъупщакъым я. щыхьыр кьэзыІэта, ар бий гущІэгъуншэм щызыхъума Жамборэ Щэуал. Абы и цІэр Къэхъуи Нарткъали я уэрамхэм нобэ зэрахьэ икІи псэууэ зи лІыгъэм уэрэд хуауса лІыхъужьым и щапхъэм щІэблэщІэр щІапІыкІ. Жамборэм и фэеплъ зэпеуэ ДОСААФ-м и Къэбэрдей-Балъкъэр кьудамэм илъэс къэс ирегъэкІуэкІ. Абы хэтщ ди республикэми нэгъэсауэ щыІэм щыщ фочґъауэ ныбжьыщІэхэр.

Куэд щІакъым, 2009 гъэм, Гулэжын Бесльэнрэ Жамборэ Заурбийрэ Іуэху ящІри, я «Нива» автомашинэмкІэ кІуащ Щэуал щызэуа икІи и псэр щита Заполярьем. КьэлъыхьуакІуэхэм зыпащІри, абыхэм ягъэнэІуэжащ я кьуажэгъу, Іыхьлы лІыхъужьыр щыхэкІуэда щыІапІэр. А тІум яхьа хъыбархэр я тегъэщІапІэу нэгъэщІ сэлэти 350-м щІигъуи я хьэдащхьэр здэщІэІэри ябзыхьужащ. Ахэр зэгъуэгу щІалъхьэжри, я цІэ-унэщІэхэр тету фэеплъ сын ягъэуващ.

Къэхъун ираха щІы ІэмышщІэр Бесльэнрэ Заурбийрэ Жамборэ Щэуал и кхъащхьэм тракІутащ, зэрыхэкІуадэрэ илъэс 65-рэ дэкІуэу. И псэр Тхьэм щигъэгуфыкІ!

ЖЫЛАСЭ Заурбэч.

ЩІакхъуэ Іыхьэ - псэхэлъхьэж

● Тхыдэм и напэкІуэцІхэр

Мы махуэхэм ди къэралым и щІыпІэ псоми щеКІуэкІащ «Блокадэ щІакхъуэ» урысейпсо фэеплъ акцэр. ЩІышылэм и 27-м, Ленинграддэсхэр фашист блокадэм къикІыу хуит щыхъужа махуэм, трагъэхуа а Іуэхугъуэр дыдыгъащ ди республикэм щыпсэухэмэ. Апхуэдизу а махуэм и фэеплъу КъБКъУ-м и библиотекэм къыщыззрагъэпэщащ «Блокадэ зращІыІа Ленинград къалэм дэсхэм я щІакхъуэ Іыхьэр» гъэлъэгъуэныгъэр.

ФЭЕПЛЪ Іуэхугъуэм жыдкэру хэтащ университетым и егъэджакІуэхэр, студентхэр, хьэщІэ гупи кьрихьэлІат. Абыхэм яхэтт ди лъахэгъу усакІуэ икІи цэрэджьакІуэ щІэрыІуэ Амирамов Ефрем. Ар кьыззхуэсахэм кьахуеджащ езым и усэхэм, апхуэдэуи Нева псым тет кьалэ-лІыхъужьым епха гукъэкІыжхэмкІэ (Амирамовыр абы кьудэрэ щыпсэуащ) ядэгугъащ.

Зренбург Илья, Ардаматский Василий, Адамович Алесь, Берггольц Ольгэ, Ленинград блокадэм тетхьыха нэгъуэщІ тхакІуэхэм, усакІуэхэм я кьалэмыпэм кьыпыкІа ТІыкІэ щыІэр. Ленинград фронтым щызэуа, хуит кьаДал Айсанэт кьызэхуэсахэм яхутепсэлъыхьащ Тютяков Николай и «Память сердца. Ленинградские черкесы Бесленея» тхылъым. Ар теухуат Ленинград кьыдыша журт сабийжэ адыгэ унагъуэхэм зрашалІауэрэ, я бын дыдэхэм хуагъадэу эрарапІам, адыгэ щІэ-унэщІэхэр ирату нэмыцхэм зэрыщащхьумам.

Гъэлъэгъуэныгъэм и плІанэпэхэм ящыщ зым нэрылъагъу щащІат блокадэ зращІыпІауэ щыта Ленинграддэсхэм ират хабзэ щІакхъуэр зэрапщу щыта щыкІэр. Хьэжыгъэм нэмыщІ, абы халъхьэрт сэхуран гуарци, щхьэлхэм я блынхэм кІэрищІа хьэжыгъэ сабэхэри, хьэпщІий, зэнтхъ хуэнщІейхэри, Ладогэ гуэлым щІрагъэлъэфа гуэнхэм кърахыж гуэдз жылэ къикІыкІаехэри.

Зэхуэсым кьрихьэлІахэм щІакхъуэ Іыхьэ щыІкІу зырыз хуагъуэшащ, блокадэм и лъэхъэнэм щыхуэзм ирату щытам хуэдиз хьууэ. КъинэмыщІауэ, гъэлъэгъуэныгъэм еплъахэм ящыщ куэдым письмо хуатхащ а къэхъурееиныгъэ хьэлъэм исасэм ихуэгъэзэауэ. А тхыгъэхэр ягъэхьнущ Ленинград блокадэм щысахэм я зэгухьэныгъэм хэтхэм, ветеранхэми хуагъэшынущ.

ЖЫЛАСЭ Маритэ.

● Урысей гвардие

Лэжьакіуэхэр къызэрыхахым топсэлъыхь

Урысей гвардием КъБР-м щиІэ къудамэм кадрхэмкІэ и унафэщІ, полицэм и полковник Гореловэ Наталье иджыблагъэ ирагъэблэгъат Къэбэрдей-Балъкъэрым и радиом. КъулыкъущІэр тепсэлъыхьащ Урысей гвардием и лэжьакІуэхэр къызэрыхахым.

«ЗИ НЫБЖЬЫР илъэс 18 ирикъуа ныбжьыщІэ узынШэхэр къэтщтэну дыхуитщ. Ахэр Іэпкъпсэпкъкіи психикэкіи узынШэу, быдэу, зэпІэззэрыту, бэшэчу щытыпхъэщ. Урысей гвардием и ещанІэ нэхъыщхьэм щІэтІысхьэхэм хуагъэув ящІэрахэри къащхьэщокІ адрейхэм къагъэувхэм. Псалъэм папщІэ, ди ещанІэм щІэтІысхьэну хуиткъым хамэ къэрал къикІахэр, дзэ къулыкъум узынШагъэкІэ хуэмыхьазырхэр, нэхъапэІуэкІэ судым ирашэлІахэр», - къыхигъащащ Гореловэм.

УнафэщІыр радиом едаІуэхэм ядэгугъащ езыр и кІуэлыкъум къызэрыхэхыІуамкІэ: «Си анэм хиша лъагъуэм сриКІуэкъуэ аращ. Ар хабзэхьумэ Іэнатіэм пэрытащ илъэс 30-кІэ. Иджы си хъыджэбзри Урысей гвардием и зы къудамэхэм ящыщ зым щрехьэкІ и кІуэлыкъур. КІэщІу ЫнІэмэ, лъэпкъ Іуэху тхуэхъуащ».

ФЫРЭ Анфисэ.

● Фэеплъ

Жылэтеж Сэлэдин и вагъуэ

80

Усакіуэ, тхакіуэ, журналист, сценарист Жылэтеж Сэлэдин псэужамэ, и ныбжьыр илъэс 80 ирикъунут.

ЖЫЛЭТЕЖ Сэлэдин Хьэмзэт и къуэр 1940 гъэм щІышылэм и 18-м Арщыдан къуажэм къыщалъхуащ. Школыр ехьулІэныгъэкІэ кІуиха нэужь, 1961 гъэм КъБКъУ-м тхыдэмрэ филологиемкІэ и къудамэм щеджащ. 1963 - 1968 гъэхэм я къуажэ школым егъэджакІуэу щылэжьауэ ВГИК-м щІэтІысхьэри сценарист ІэщІагъэр иІэу кьиухащ. 1972 гъэм Кавказ Ищхьэрэм ейуэ Орджоникидзе (иджы Владикавказ) кьалэм щыІэ киностудием Жылэтежым лэжьэн щыщІидзащ. 1976 гъэ пщІондэ Сэлэдин абы щыредакторащ. ИужькІэ Налшык къигъэзэжри Къэбэрдей-Балъкъэр телевиденэм редактору щылэжьащ, игъэзэжыр нэтынхэр купщІафІэу, щІыхуэр дихьэхыу. 2004 - 2006 гъэхэм КъБР-м Щэнхабзэмрэ хъыбарегъащІэ Іэнатіэхэмкіэ и министерствэм къулыкъу щищІащ. Иужьым Гуэзджэхэмкіэ Кавказ Ищхьэрэ къэрал институтым щригъэджащ. Ар хэтащ Урысей Федерацэм и ТхакІуэхэм, Кинематографистхэм, Журналистхэм я союзхэм.

Арщыдан къуажэ школым и етхуанэ классым Сэлэдин щІэсу, Лэскэн районым къыщыдэкІ «Красное знамя» газетым и япэ тхыгъэхэр къытехуащ. Класс нэхъыжьхэм нэхъри щызыритащ тхэным. Зы кьыдэкІыгъуи кьанэрэтхьым колхоз лэжьакІуэхэм, еджакІуэхэм, къуажэдэсхэм я псэукІэм теухуа и тхыгъэ кьытемыхуэу. КІуэ пэтми а лэжьыгъэм ар нэхъри дихьэхащ.

ЦІэрэ щхьэрэ иІэу япэу итхар «Комсомольскэ щІалэгъуалэ хьэгъуэлІыгъуэ» пьесэрэш. Ар кьызыдэкІа Арщыдан къуажэ клубми щагъэуващ. ЦІыхухэр абы еплъыну яфІэфІу кьекІуалІэрт. А тхыгъэр 1961 гъэм хагъэхьащ нэхъапэм кьыдэкІыу щита «Зы теплъэгъуэу зэхэлъ пьесэхэр» тхылъым.

Сэлэдин и гъащІэр литературэмрэ гъэзэджэмрэ пыщІауэ кьежьэжьащ. Абы и Іэдакъэм кьыщІэкІащ усэхэр, поэмэхэр, рассказхэр, повестхэр, романхэр, кинофильмхэм я сценариехэр, статьяхэр, тхылъ зыбжанэ кьыдигъэкІащ. И рассказхэр гуапагъэкІэ, дахагъэкІэ цІыху лъагъуныгъэ кьабзэкІэ щыІэ. Уп-сэуху «Фы пщІэуэ, зыкІэ нэс пхэлъу дунейм утетын зэрыхуейр джэлэс зыхуэхьуа абы и рассказэхэр щІэзэхуихьэса «ГъащІэм къыпызыщІэ» и тхылъыр 1974 гъэм Налшык къыщыдэкІащ. 1983 гъэм дунейм кьытехуа «ЛІыгъэ зэхэгъэкІыпІэ» повестым тхылъеджэхэри критикэхри гуапэу Іущ1аІуэ щІэтащ, сыту жыпІэмэ а тхыгъэм абы Іэкіуэлъакіуэу кьыщигъэлъэгъуащ гъащІэр плъыфэ зэмыфагъу Іэджэу зэрызэхэлъыр. Псом хуэмыдэу Жылэтежым кьехъулІэжа ящыщу сабийжэм триуха тхыгъэхэр. Абы и щыхьэтщ «Нарт и ныбжьэгъуэр» тхылъ щІыкІур, и мультфильмхэр. А псоми кьаІэгъэльэгъуэ Жылэтежым сабийми балигъми Іэкіуэлъакіуэу зэрахуэлэжьар.

Пьесэ куэд дыдэ и Іэдакъэ кьыщІэкІащ Жылэтежым. Бековичи-Черкасскэм теухуауэ итхар «Іуащхьэмахуэ» журналым кьытрадзащ. «Гъгъэ дахэрэ мурад екІуэрэ» зыфІища пьесэр иужь дыдэу итхаХэм ящыщ. КъБР-м Щэнхабзэмкіэ и министерствэм 2013 гъэм литературэмкІэ иригъэкІуэкІа зэпеуэм адыгэбзэкІэ яГъэхьа тхыгъэхэм я нэхъыфІу ар кьалъытащ икІи япэ увыпІэр кьыхуагъэфэщащ, щІыхь тхылъэр ахъшэ саугъэтри кьратащ.

Нарт хъыбарыжьхэр зи лъабжьэу Сэлэдин и цеханериехэм тету траха «Мывэм и куэ», «Мывэм и куэмрэ Иныжьымрэ» мультфильмхэр ди къэралым щыпсэу лъэпкъ куэдым я бзэхэмкІэ зэрадзэкІащ, инджылызыбзэкІи къыдагъэкІащ. Абыхэм щІэблэ зыбжанэ щІапІыкІащ, ноби щІэупщІа яІэщ. Ахэр телевиденэм урысыбзэкІи адыгэбзэкІи кьат. А псом кьыдэкІуэу, фильмхэм еплъахэми кинокритикхэми гулъытэ ин кьыхуащІащ. Абы теухуа тхыгъэхэр къытехуащ «Советский экран», «Фильмы - детям» журналхэм. И хьуэпсапІэт а лэжьыгъэхэм иджыри пищэну. Къэбэрдей-балъкъэрмэ, «Нартхэм я дыщэ жыг» пэжыгъэм и сценарийр итхауэ иІэт, ауэ Совет властыр кьутэжщ, «Союзмультфильм» киностудием хуиІа пыщІэныгъэр кІуэдыжри, Іуэхум пищэфакъым. Армыхьумэ, фильм зыбжанэ хъууэ ахэр кьыдигъэкІыну и мурадащ.

Университетыр кьыщиухуа 1965 гъэм ирихьэлІэу Жылэтежмэ я усэхэр, рассказхэр газетхэм, журналхэм кьытрригъадзэрт. Илъэсищ дэкІри, Сэлэдин щІэтІысхьащ Кинематографиемкіэ Союзэпсо я къэрал институтым. Езым зэригугъауэ кьыщІэкІат псори: мыбы ущеджэну гъэщІэгъуэнт, ущдзыхьэт, ауэ икІи гугъут. Сэлэдин кьыкІуэракъым, ещанІ егугъу икІи киносценарист Іэщ1агъэр иІэу инструктуйр, КиноХроникэмкіэ Кавказ Ищхьэрэ студием редактору лэжьэн щыщІидзащ. Абы зэрыщІа ильэсипІым кьриубыдэу Жылэтежыр жыджэру хэлэжьыхьу студием кьыдигъэкІащ «Кавказ Ищхьэрэ» киножурналым и номер щащІым щыІигъу.

Студием и унафэщІэхэм фІы дыдэу кьалъытауэ щытащ Сэлэдин и сценариехэмкІэ траха документальнэ фильмитІ: «Гъащ1э къыззрыгъэкІ», «Адэм и сурэт». Ялэр теухуат Прохладнэ районым Напаевым и цІэр зэрихьэу щыІэ колхозым и тхьэмадэ, Социалист Лэжьыгъэ и ЛІыхъужь Іэбубэчыр Нажмудин. ЕтІуанэ фильмым зи гугъу ищІыр Осетие Ищхьэрэмрэ Башкир АССР-мрэ я цІыхубэ художник Тавасиев Сослъэнбэчт.

Телевизореплъэм яГу кьынэжащ Жылэтежым и сценариехэр траха «Кировыр Кавказ Ищхьэрэм» жыхуиІэр. Абы теухуа материалхэр зэхуихьэсу ар щылэжьащ ди къэралым и кьалэ куэдым. А фильмыр кьыщагъэльэгъуащ ди къэралми нэгъэущ ІыпІэхэми.

Ильэс тІощІым щІигъукІэ Жылэтеж Сэлэдин щыпхъэжащ Къэбэрдей-Балъкъэр телевиденэм. А зэманым къриубыдэу абы и сценариехэмкІэ ягъэуващ фильмхэр. ЖыІэн хуейщ Жылэтежыр гугъу ехьуэрэ зыхуэкІуа киносценарист Іэщ1агъэм фІы дыдэу зэрыхэзэгъар. Абы и щыхьэтщ ижькрей илъэсхэм итха сценариехэр. Ахэр зытеухуар адрей ди хъыбарыжьхэм, таурыхъэм хэт ЛІыхъужьхэрщ.

Фильмхэм зэрелэжьым, телевиденэм редактор Іэнатіэр зэрыщрихьэкІам кьыдэкІуэу, Жылэтежым литературэми щІалэ екъулІэныгъэ нэрылъагъуэр. Абы сабийхэми балигъхэми папщІэ итха усэхэр ди журналхэм, газетхэм къытохуэ, радиокІэ, телевиденэкІэ кьат. Сэлэдин и псалъэхэр зыщІэлъ уэрэд зыбжанэ щыхуэхэм фІыуэ яІэзгъуащ. Псалъэм папщІэ, фигу къэдгъэкІыжынщ абы и уэрэд гъуэзджэ «Университет вальс» зыфІищащ. Апхуэдизу нобэр кьыздэсым щІэупщІэ иІэщ Молэ Владимир макъамэ зыщІІыльхьа «Уузынщэу, школ» и уэрэдым.

Литературэм зэрыщылажьэрэ Жылэтежым и Іэдакъэм кьыщІэкІауэ дунейм кьытехьащ тхылъ куэд. Абыхэм ящыщу гу нэхъ зыпылъыгъэр «Пэжыгъэм пылъыщ», «Лэгъупыкъу», «Толъкъуным и гъыбзэ» зыфІищахэм. Абыхэм тхылъеджэхэри критикхэри гуапэу Іущ1аеу щытащ. «Лъапсэмрэ кьуэпсымрэ» и романым щыщ Іыхьэхэр «Іуащхьэмахуэ» журналым кьытехуащ. Романыр Сэлэдин итхащ зи гугъу ищІ Іуэхугъуэхэм фІыуэ зэрыхищІыкІыр Іупщу, и бзэр щэрыуэу, образхэр уи нэгу, псоми хуэдэу, кьыщІэупещ. КъищынэмыщІауэ, абы и Іэдакъэм кьыщІэкІащ литературэм и жанр нэхъ гугъуэхэм ящыщу кьалъытэ сонетхэр. «Дунеймрэ цІыхумрэ» зыфІища и сонет Іэрамэкъупсысэ куу щІэпІыщ.

Киносценарист, журналист, тхакІуэ, усакІуэ, зэхэщакІуэ Жылэтеж Сэлэдин лъэпкъ литературэм, щэнхабзэм, журналистикэм, кинематографием хуищІа хэлъхьэныгъэхэр кьалъытэри, щытхъу, фІыщІэ тхылъ зыбжанэ, дамыгъэ зыбгІэкІэ ящыщхэр къыхуагъэфэщащ. Абы куэд хуэфІэкІащ икІи цІыхухэм я гум фІыкІэ кьинэжащ.

ТЕКІУЖЬ Заретэ.

Бекъуал Иринэ токІуэ

● Махуэшхуэхэр

Бэрбэч Хьэтіутіэ и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым иджыблагъэ Іэтауэ щагъэлъэпІащ Урысей студентым и махуэр. Абыкіэ хъыбар къыщигъэщІащ еджапІэ нэхъыщхьэм и пресс-Іэнатіэм.

А ІУЭХУГЪУЭ дахэм хуэгъэпсауэ университетым къыщызэрагъэпэщащ «КъБКъУ-м и пащащэ нэхъ гуакІуэ-2020» зэпеуэ гъэщІэгъуэныр. Зэхьэзэхуэм хэтхэм я зэфІэкІыр къэзыпщытэ гупым хагъэхьат КъБКъУ-м и студсоветым и пашэхэр, университетым и студентхэмрэ аспирантхэмрэ я профсоюз комитетым и лІыкІуэхэр, КъШР-м щІыхь зиІэ и артистхэ Третьяк Татьянэ, телевиденэм и лэжьакІуэ Теппеев Ахъмэт, уэрэджьыІакІуэ Шэт Атмир сымэ.

Нэжэгужэу, гукъинэжу екІуэкІащ зэпеуэр. Студентхэр зэхьэзэхуащ я акъылыфІагъкІэ, Іэпщ1эльапщІагъэкІэ, ґъащІэм хуаІэ епІыкІэхэри ябгъащІэ творческэ зэфІэкІхэри кьагъэгъэльэгъуащ. ЕджапІэ нэхъыщхьэм и пащащэ нэхъ гуакІуэхэм, дахэхэм, Іущхэм хальытащ студенткэхэу **Мэкъуауэ Элинэ** (ИПЭиФ), **Щоджэн Камилэ** (СГИ), **Балэ Каринэ** (КъБКъУ-м и медколледж), **Бей ФатІимэ** (СГИ), **Бекъуал Иринэ** (ИППиФСО), **Ахьмэд Татьянэ** (ИФиМ). «КъБКъУ-м и пащащэ нэхъ гуакІуэ-2020» цІэ лъапІэр фІащащ **Бекъуал Иринэ**.

Студентхэм я махуэшхуэ пшыхьыр яГъэдэхащ еджапІэ нэхъыщхьэм щыІэ творческэ гупхэм.

КЪАРДЭН Тамбий.

● Узыншагъэ

Іэмалыщіэр Налшык къыщыхалъхьэ

Къэбэрдей-Балъкъэрыр яхэтщ УФ-м Узыншагъэр хъумэныкІэ и министерствэм и нейрохирург нэхъыщхьэ, ЩІэныгъэхэмкІэ урысей академием и академик, профессор Крылов Владимир и унафэм щІэту яГъэзащІэ «Урысей Федерацэм эпилепсие узыфэр зиІэ сымаджэхэм хирургие дэІэпыкъуныгъэ етыныр къыщыззгъэпэщын» проектыр щагъэунэху щыналъи 8-м.

ЗЭМАН ґъунэгъум а Іэмалыщіэр къыщагъэсэбэпыну Республикэ клиникэ сымаджэщым щызэІущІащ КъБР-м узыншагъэр хъумэныкІэ и министр Къалэбатэ Рустам, академик Крылов Владимир, сымаджэщым и дохутыр нэхъыщхьэ Мыкъэ Мурат, Евдокимов А. И. и цІэр зэрихьэу Москвэ дэт Медико-стоматологие къэрал университетым нейрохирургиемкІэ и кафедрэм и ассистент Трифонов Игорь сымэ. Проектыр зэрагъэзэщІэнум хэлъ щхьэхуэзныгъэхэр кьагъэнаІуэри, зэгурыІуэныгъэ зэращІыпІащ. Къэралым и ипщэ щІыналъэхэм щыпсэууэ эпилепсие узыфэр зиІэхэм хирургие дэІэпыкъуныгъэр щагъэутынущ Республикэ клиникэ сымаджэщым.

А махуэ дыдэм министрым кьызэригъэпэщащ республикэм и невролог, нейрохирург пажэжэр зыхэт зэІущІэ. Трифонов Игорь проектыр утыку кьрихьэри МГМСУ-м и Клиникэ медицинэ центрым ар зэрыщагъэзащІэм тепсэлъыхьащ. Іуэхур зэрыщІэлъыр, абы зыщыпхьэпІэну гугъуехьэхэм и гугъу ящІащ. Трифоновым кьыхуигъэщащ, дунейпсо къэпщытэныгъэхэм кьызэрагъэльагъуэмкІэ, щыІэу мини 100-м хуэзэу 10-м эпилепсие узыфэр зэраІэр, нейрохирургием кьыхьыхьа Іэззкіэщ1эхэм я фІыгъэкІэ сымаджэ куэдыр пхуэгъэхъужыну щытми, абыхэм сэбэп уаззэрыхуэхъуфыну Іэмалыр ди къэралым убзыхуа зэрыщымыхъуар. Академик Крылов Владимир и мурадщ медицинэ Іэмалыщіэр щІынальэхэм кьыщигъэсэбэпыну, сыт щхьэкІэ жыпІэмэ, эпилепсие зиІэ сымаджэ куэд кьэхутэныкмкІэ ар сэбэп хъунущ. Республикэ клиникэ сымаджэщыр кьыщыхьахам и щхьэусыгъуэр нейрохирургиемкІэ фІы дыдэу кьызэгъэпэщауэ зэрыщытырщ, Іэщ1агъэлІ хъарзынэхэр зэраІэрщ.

Къалэбатэ Рустам хэщІэн фІыщІэ яхуищІащ щІынальэм узыншагъэр хъумэныкІэ и Іэнатіэр зыхуэныкъуэ проектыщІэр кьызэрыхальхьамкІэ икІи ар зэрагъэзэщІэнум зэрыхуэхьзырыр жиІащ. Министрым кьалэн ящищІащ зыхуеину дэфтэрэхэр яубзыхуу, Іуэхум хэтыну нейрохирург, невролог дохутыр ныбжьыщІэхэр кьагъэльагъуэу, зэман ґъунэгъум а унэтІыныгъэмкІэ лэжьэн щІадзэну.

ТХЬЭХУЩЫНЭ Ланэ.

Чэрэчэ

Тхьдэ роман. Ещанэ Іыхьэ

КЪАНЫКЪУЭ Анфисэ

Хьэтхэмрэ ащырхэмрэ зозаущ.

(КІэлъыкІуэр. ПэщІэдзэр №№2 - 6, 8, 10-хэм итщ).

- Сыт мы сызыхэвдза мафІэр зищІысыр, Сауштэр? Зауэм сыхьхьэну сыхуеятэмэ, лъэныкъуэ зезгъэзрэт?! Уи щІыналъэри, узыгуфьа пщыри...

- Укъытемыхьэ, МытІэ. И чэзуэкъым, - мыхъумыщІагъэ жиІэну къыдэзышІ тхьэмадэр къызэпиудащ Сауштэр. - Быдапіэм гъэзэжи, гупсысэ. Пщэдджыжь уи кулжэр зэІуки, Хьэтэусилэрэ пщыкъэмрэ кьыдэт, щалитІыр ящІыгъуу. Къыдумытрэ - уи жагъуэ умыщІыж. Уи щхьэ уемыгупсысыжми, уи жьлэм егупсыс. Нынурт жиІар зэхэпхаг - ини цІыкІуи щцыхьныкъым.

Зы псалъэ ялимыдзыжу, МытІэ лъэныкъуэкІэ убжьытхэщ, и шыр кьрИуэнтІэкІри, быдапІэмкІэ кьиргъэзэжащ епІэщІэкІыу. Зэрыдыхьэжу ар шым кьелъэщ, и щхьэрхъуэнкІэ зыщхьэрыпхри, лъэныкъэкІэ хьфІиХуащ. МытІэ хьэтхъеящэ зыхуэшыІэжьртэкъым. Абы и гум зишхьыхьжьрт, зэгуэдырт. Зэрыуба щытыкІэм къызэрикІыну щІыкІэр кьыхуэмыгубзыгъэщ, кьикІыкІ-никІукІыу дзтт быдапІэм, кьыІэрыхьэм еІунщу, ещхьэфаеуэ, елъэпауэу. МытІэ и губжьыр зытрикъутэнрэ кьрапэса икІагъэр зорызыщхьэщІэунрэ игуэтыртэкъым. Абы и щхьэц дыжьыныфэр кьрифыщІыкІыжьыным хуэдэу, и Іэпхъуамбжэр хигъэльадэуэрэ, кьеІэрт, зи щхьэм лъы дзэрэ хуэдэу кьыдэзыщІыпІлъауэ, мафІэм исырт. Имычэзууэ зи щхьэцыр тхъуа лІы лъагэр дзыгуэ гъуанэм ипщхьэнт, зрагъэува шэджэльаджэм' хэкІыпІэ гуэр кьыхуигуэтыфыну ищІатэмэ. Ауэ МытІэ Іэмалынышт. Нэху зэрыщыи, дыхьэпІэбжэр Іуихьу биидзэр кьыдигъэхьэну кьыщІэкІынут... Зэми абы хущІегъуэжырт.

Нэху щыху нэрэ напІэрэ зэхуихьакъым Цэпкъым и тхьэмадэм. Гупсысэу жьэгум пэрысащ. Куэд зэхуигъэхъащ абы, куэдым и гур жащ. Дауэ имыщІами, хьэтыпщымрэ и унагуэмрэ зэримытын зы хэкІыпІи кьыхуэгупсысакъым. Арами, и гум ирилъхащ напэмрэ щыхьымрэ ипэ иригъэщу, и хьэщІэхэм кьащхьэщыкъыну.

Тутхъэлийрэ абы и щІалитІымрэ жеижьфакъым. Ащырыдзэр кьыззэрыблагъэр я нэгу щІэкІыу, нэхущым бийр кьэсри, быдапІэр кьиухъуреихьащ. Іуэхур абзэри ядыжьатп, пыу унагуэм кьыхуэнэжьыр зыт - жагъуэгъупгъэгуфІэ замыщІу, иужьрей зэхуэм ІІы хахуэу зыкъыщагъэхуэну. Пщыкъузмрэ абы и щІалитІымрэ Іэщэ-фащэр зыпщІэхалъхьэри, я бгыр щІакъузжащ, иужьрей зэхэуэм хуэхьэзыру.

- Тутхъэлий, псынщІэу! Кьэсащ! Кьэсащ ащырыдзэр! - бжэр Іуиудри, и нэщхьэр зэхэлърэ, жэщ псом зэрымыжкеар и нэгум кьищу, нэплъ хьужау я кьыщІэуващ МытІэ.

- СощІэ... - зигъэкІощІащ Тутхъэлий. - Тпъэгъащ.

- Умыгузавэ, Тутхъэлий. Ззэгъэпсэлъакъым Нынурт. Фестыныкъым. Си хьэщІэ схуэмыхъуманэу, дауэ си Іахэм я пащхьэ сихьэжьн?! - МытІэ кьыгурыуат ащыр дзэзешэхэмрэ пщыкъуэмрэ зэрафІущІам и хьэщІэхэри зэрыщІыгъаззэр.

Тутхъэлий зыри жимыІэу, и джатэр сампІэм иригъэльэдащ, макъышхэу иригъэщІу. Абы и нэм гъащІэ щІэтыжтэкъым, шыни щІэпІлъагъэрэткъым. Ари щІалитІри хуэхьэзырт нэхъ щыІагъуэ дыдэм. Нэхъ Іей дыдэу щІихуэм, тхьэхэми, ажалми, бзаджэнаджэхэми къахуэгъэщІауэ мы дунейм тетым щыщ ягъэунэхуати, зыкІи кьыпхуэмыгъэІэбжьыжьну гукъыдэжьнышэт щыри. Зыри кьафІэмыІуэхуж хуэдэт.

- Си дзэр зхъэрыхъэщ. Дыхьэунущ дэри, - и хьэщІэхэм зыри хамыщІыкІыу бийм зэрыхуэзэхха кьудейМкІэ емыкІу кьыззэрихьар кьыгурыІуэжат МытІи, ар зэригъэзэкІуэжьну щІыкІэр кьыхуэщІэрт жьэм.

Тутхъэлий и щхьэр ищІа мыхъумэ, зы пэалъи кьыфІиригъэкІакъым. Абы и гур апхуэдизкІэ иудат, зыми жиІэр и фІэщ хъужьртэкъыми, МытІэ и хьэщІэхэр зауэм ишэ хуэдэу ищІу, быдапІэм кьыдишу, бийм Іэригъэхьэну кьыщцыхьурт.

- ФІыкІэ дызэхуигъэзэж, ди адэ! Напэ кьабзэкІэ дызэІуцІэжьну тхьэм жиІэ! - пщэдджыжьыпэм зи псэр хэкІа пщышхуэм щхьэщІэ хуащІри, пщыгъуэр кьызыпІыса Тутхъэлийрэ пщыкъузмрэ зэрыщІэжащ пэшым.

Хьэтэйм Іэщ Іэкіат и пщы уардэр. Іумпэм ящІарэ адэ щытхъу зымыцІыхуа, анэ бгъафэм гу щызымыхуа... Унагъуэм ИІуэ хуабагъэмрэ гуапагъэмрэ зыхэзымыщІа, абы щхьэкІэ гужьгъэжь имыІэу зэхэтэджа ІІы бланэр. Зэгуэр, кьэралыгъуэм и зэхэзэрыхьыгъэмрэ гуэзэвгъэмрэ кьыхэзышауэ щытар. Хэкум мамырыгъэ и ИІын папщІэ зи кьаруи, гуащІи, быни, ГъащІи щымыхьа пщы хахуэр. ИтъэззащІат абы адэ кьэлэнэ, пщы кьэлэни, кьэуцІ кьалэни. Пьэхъэнэ кІэщІкІэ фІэкІа мамырыгъэр хуэмыІыгъами, яригъэлъэгъуат и цІыхуэм псэукІэ дахэ, тыншыгъуэ, щІэрэщІэгъуэ, зыІэтыгъуэ зэрыщыІэр. Дунейм и хабзэу кьыдекІуэкІ кІуэдыжьгъуэр кьыззэрыкІэщІэзэрыхьари и игъэтэхьам Хьэтэусилэ. А хьэмтетыгъуэри кІуэдыжьгъуэри натІэм кьизытхъа тхъэхэрат Хьэтэйм и гуныэгъу щІынальэхэр зыІэтари, бий кьыхуэзэщІыжьари. Ауэ щІыхьэкІэ, тхьэхэм я псэуПІэм щІыщхьабла дижгуи и Іуэжьщ мы псорри. Апхуэдэу кьыщІэкІынщ натІэм гъащІэр кьыззэрыратхэр. ЗыфІэмыкІыну, зыкІи пхуэмыхъуэжьну щыІэкІэ-псэукІэр зэраубзыхур.

Щылъщ Хьэтэусилэ и хьэдэр... И нагур нэхутхьэку кьэхъужауэ, псэхужауэ, уэым зыщІимышІэу, нэпсыр имышІэу, шынэр имыгъэпщкІуу.

Иджы унафэ-жьэгуфэ кьызыхуэнар Тутхъэлийщи, ирокІуэ ар пырхьуэм. Хэкъуэзуэ бакъуэу, и щхьэр Іэтауэ, занщІэу плъэуэ, щхьэгъэубжэм эдэлпІэмэ ащырыдзэр кьызэрызэхэуар пльаГъуми, хуемыплъэкІыххэу.

Цэпкъ быдапІэм и кулжэр зэІуахри, хьэтыдзэмрэ бысымым кьиГъэвамрэ зэщІыгъуэ кьыдзэвыкІащ. Псори гурыІуэгъуэт, псори нэрылъагъут: хьэтхэр зэуэнут.

- Си гъащІэм мыпхуэдзу ерыщІэ делэрэ срихьэлІакъым, - и щхьэр игъэкІэрэхьуащ Нынурт. - Ерэхьу! Содэ апхуэдэри.

- Ашэрэд кьызэрымысым нэхъ сегъэгуэзвэ сэ, - пидзыжащ абы Сауштэр.

- Къэсмэ - къэсащ, къэмысмэ - дунейр щэрхъщи, мкІэрахъэу адэкІэ, Сауштэр, - пыгуфІыкІащ Нынурт, пщыгуэр кьылъысынкІэ зэрыхъунрэ кьигъэгушхуэу.

Абы хэту тельыджэ лажьэ къэхъащ... Фырат ныджэм шууей мыцІыху гуп кьыдэжщ, хуэм дыдэу хьэтыдзэм кьыпекІуэкІри, Тутхъэлий и пащхьэ кьиуващ. ЗэщІэкударэ я нэІур щІэхъумауэ, хуэмыІыкІ зэрыпхуэкІынкІэ зэрыхъунрэ кьигъэгушхуэу.

Абы хэту тельыджэ лажьэ къэхъащ... Фырат ныджэм шууей мыцІыху гуп кьыдэжщ, хуэм дыдэу хьэтыдзэм кьыпекІуэкІри, Тутхъэлий и пащхьэ кьиуващ. ЗэщІэкударэ я нэІур щІэхъумауэ, зэрыщІэхъуаІуэ мы дунейм теттэкъым.

- Ащырейм и пщу Ашэрэд ЯбгъэІэжьхуаІэжьыр сэращ, - щхьэрыхьуэн Іувыр иригъэщэтэхри, псы уэрым узынышу кьикІа, Іуэгуэнэ хьэлъэм зэхиукІа, уэдыкъуэ пщым и нэщІащ фІыщІэр нэхъ фІыщІэж хьуауэ кьахэплъащ хьэтыдзэм.

Тутхъэлий и напщІи хэлъэтакъым, апхуэдизкІэ кьыфІэІуэхужтэкъым зыри.

- Ащырыдзэм фыкъэплъи, фызыхэплъэж. Іэмышщ Іэ хуэдиз фыкъуу аращ! Джатэр самплэм кьифкъыну фынэсынкъым. Мы быдапІэри, Хьэт къэралыгъуэри кьэтхъэхуагъэхэщІи, зыкъэфт. Нобэ кьыщыщІэдзауэ мыр ащыр щІынальэщ, - жиІэщ, и гуфІакІэм фэнжей[2] кьыдихщ, кІэнсыр щхьэщитэтыкІри, Ащырейм кьызыдрихэ пшахъуэр кьиригъэщэщащ.

- Сыт мыбы жиІэр? - Лулимэс хуеплъэкІащ и кьуэш нэхъыжьым.

- «Ашэрэдым» кьыщыІнэмыщІа, зыри кьызгурыІуакъым жиІа псом щыщу. Мырагъэнщ Ащырейм я пщыр, - кьыфІэмыІуэхущу жэуап итыжащ Арнэутн.

- Мэ-тІэ, арамэ! - Лулимэс и лъейм дэупщІа щІопщ кІыхьышхэр кьиутхъупщІщ, лы мыцІыхум фэнжейр зэрирыгъ и Іэм зришэкІыу, кьеІэкри, шыплпІэм кьыдидзащ нэщІащ фІыцІэр.

Арыххэу Арнэут шым кьелъэщ, и джатэр самплэм иригъэльэдащ, макъышхэу иригъэщІу. Абы и нэм гъащІэ щІэтыжтэкъым, шыни щІэпІлъагъэрэткъым. Ари щІалитІри хуэхьэзырт нэхъ щыІагъуэ дыдэм. Нэхъ Іей дыдэу щІихуэм, тхьэхэми, ажалми, бзаджэнаджэхэми къахуэгъэщІауэ мы дунейм тетым щыщ ягъэунэхуати, зыкІи кьыпхуэмыгъэІэбжьыжьну гукъыдэжьнышэт щыри. Зыри кьафІэмыІуэхуж хуэдэт.

- Си дзэр зхъэрыхъэщ. Дыхьэунущ дэри, - и хьэщІэхэм зыри хамыщІыкІыу бийм зэрыхуэзэхха кьудейМкІэ емыкІу кьыззэрихьар кьыгурыІуэжат МытІи, ар зэригъэзэкІуэжьну щІыкІэр кьыхуэщІэрт жьэм.

Тутхъэлий и щхьэр ищІа мыхъумэ, зы псалъи кьыфІиригъэкІакъым. Абы и гур апхуэдизкІэ иудат, зыми жиІэр и фІэщ хъужьртэкъыми, МытІэ и хьэщІэхэр зауэм ишэ хуэдэу ищІу, быдапІэм кьыдишу, бийм Іэригъэхьэну кьыщцыхьурт.

- ФІыкІэ дызэхуигъэзэж, ди адэ! Напэ кьабзэкІэ дызэІуцІэжьну тхьэм жиІэ! - пщэдджыжьыпэм зи псэр хэкІа пщышхуэм щхьэщІэ хуащІри, пщыгъуэр кьызыпІыса Тутхъэлийрэ пщыкъузмрэ зэрыщІэжащ пэшым.

Хьэтэйм Іэщ Іэкіат и пщы уардэр. Іумпэм ящІарэ адэ щытхъу зымыцІыхуа, анэ бгъафэм гу щызымыхуа... Унагъуэм ИІуэ хуабагъэмрэ гуапагъэмрэ зыхэзымыщІа, абы щхьэкІэ гужьгъэжь имыІэу зэхэтэджа ІІы бланэр. Зэгуэр, кьэралыгъуэм и зэхэзэрыхьыгъэмрэ гуэзэвгъэмрэ кьыхэзышауэ щытар. Хэкум мамырыгъэ и ИІын папщІэ зи кьаруи, гуащІи, быни, ГъащІи щымыхьа пщы хахуэр. ИгъэззащІат абы адэ кьэлэнэ, пщы кьэлэни, кьэуцІ кьалэни. Пьэхъэнэ кІэщІкІэ фІэкІа мамырыгъэр хуэмыІыгъами, яригъэлъэгъуат и цІыхуэм псэукІэ дахэ, тыншыгъуэ, щІэрэщІэгъуэ, зыІэтыгъуэ зэрыщІэр. Дунейм и хабзэу кьыдекІуэкІ кІуэдыжьгъуэр кьызэрыкІэщІэзэрыхьари и игъэтэхьам Хьэтэусилэ. А хьэмтетыгъуэри кІуэдыжьгъуэри натІэм кьизытхъа тхъэхэрат Хьэтэйм и гуныэгъу щІынальэхэр зыІэтари, бий кьыхуэзэщІыжьари. Ауэ щхьэкІэ, тхьэхэм я псэуПІэм щІыщхьабла дижгуи и Іуэжьщ мы псорри. Апхуэдэу кьыщІэкІынщ натІэм гъащІэр кьыззэрыратхэр. ЗыфІэмыкІыну, зыкІи пхуэмыхъуэжьну щыІэкІэ-псэукІэр зэраубзыхур.

Щылъщ Хьэтэусилэ и хьэдэр... И нагур нэхутхьэку кьэхъужауэ, псэхужауэ, уэым зыщІимышІэу, нэпсыр имышІэу, шынэр имыгъэпщкІуу.

Иджы унафэ-жьэгуфэ кьызыхуэнар Тутхъэлийщи, ирокІуэ ар пырхьуэм. Хэкъуэзуэ бакъуэу, и щхьэр Іэтауэ, занщІэу плъэуэ, щхьэгъэубжэм эдэлпІэмэ ащырыдзэр кьызэрызэхэуар пльаГъуми, хуемыплъэкІыххэу.

Цэпкъ быдапІэм и кулжэр зэІуахри, хьэтыдзэмрэ бысымым кьиГъэвамрэ зэщІыгъуэ кьыдзэвыкІащ. Псори гурыІуэгъуэт, псори нэрылъагъут: хьэтхэр зэуэнут.

- Си гъащІэм мыпхуэдзу ерыщІэ делэрэ срихьэлІакъым, - и щхьэр игъэкІэрэхьуащ Нынурт. - Ерэхьу! Содэ апхуэдэри.

- Ашэрэд кьызэрымысым нэхъ сегъэгуэзвэ сэ, - пидзыжащ абы Сауштэр.

- Къэсмэ - къэсащ, къэмысмэ - дунейр щэрхъщи, мкІэрахъэу адэкІэ, Сауштэр, - пыгуфІыкІащ Нынурт, пщыгуэр кьылъысынкІэ зэрыхъунрэ кьигъэгушхуэу.

- Ащырейм и пщу Ашэрэд ЯбгъэІэжьхуаІэжьыр сэращ, - щхьэрыхьуэн Іувыр иригъэщэтэхри, псы уэрым узынышу кьикІа, Іуэгуэнэ хьэлъэм зэхиукІа, уэдыкъуэ пщым и нэщІащ фІыщІэр нэхъ фІыщІэж хьуауэ кьахэплъащ хьэтыдзэм.

Тутхъэлий и напщІи хэлъэтакъым, апхуэдизкІэ кьыфІэІуэхужтэкъым зыри.

- Ащырыдзэм фыкъэплъи, фызыхэплъэж. Іэмышщ Іэ хуэдиз фыкъуу аращ! Джатэр самплэм кьифкъыну фынэсынкъым. Мы быдапІэри, Хьэт къэралыгъуэри кьэтхъэхуагъэхэщІи, зыкъэфт. Нобэ кьыщыщІэдзауэ мыр ащыр щІынальэщ, - жиІэщ, и гуфІакІэм фэнжей[2] кьыдихщ, кІэнсыр щхьэщитэтыкІри, Ащырейм кьызыдрихэ пшахъуэр кьиригъэщэщащ.

- Сыт мыбы жиІэр? - Лулимэс хуеплъэкІащ и кьуэш нэхъыжьым.

- «Ашэрэдым» кьыщыІнэмыщІа, зыри кьызгурыІуакъым жиІа псом щыщу. Мырагъэнщ Ащырейм я пщыр, - кьыфІэмыІуэхущу жэуап итыжащ Арнэутн.

- Мэ-тІэ, арамэ! - Лулимэс и лъейм дэупщІа щІопщ кІыхьышхэр кьиутхъупщІщ, лы мыцІыхум фэнжейр зэрирыгъ и Іэм зришэкІыу, кьеІэкри, шыплпІэм кьыдидзащ нэщІащ фІыщІэр.

Арыххэу Арнэут шым кьелъэщ, и джатэр самплэм иригъэльэдащ, макъышхэу иригъэщІу. Абы и нэм гъащІэ щІэтыжтэкъым, шыни щІэпІлъагъэрэткъым. Ари щІалитІри хуэхьэзырт нэхъ щыІагъуэ дыдэм. Нэхъ Іей дыдэу щІихуэм, тхьэхэми, ажалми, бзаджэнаджэхэми къахуэгъэщІауэ мы дунейм теттэкъым. Ащырейм и пщу Ашэрэд ЯбгъэІэжьхуаІэжьыр сэращ, - щхьэрыхьуэн Іувыр иригъэщэтэхри, псы уэрым узынышу кьикІа, Іуэгуэнэ хьэлъэм зэхиукІа, уэдыкъуэ пщым и нэщІащ фІыщІэр.

Арыххэу Арнэут шым кьелъэщ, и джатэр самплэм иригъэльэдащ, макъышхэу иригъэщІу. Абы и нэм гъащІэ щІэтыжтэкъым, шыни щІэпІлъагъэрэткъым. Ари щІалитІри хуэхьэзырт нэхъ щыІагъуэ дыдэм. Нэхъ Іей дыдэу щІихуэм, тхьэхэми, ажалми, бзаджэнаджэхэми къахуэгъэщІауэ мы дунейм теттэкъым.

- Ашэрэд кьызэрымысым нэхъ сегъэгуэзвэ сэ, - пидзыжащ абы Сауштэр.

- Къэсмэ - къэсащ, къэмысмэ - дунейр щэрхъщи, мкІэрахъэу адэкІэ, Сауштэр, - пыгуфІыкІащ Нынурт, пщыгуэр кьылъысынкІэ зэрыхъунрэ кьигъэгушхуэу.

Абы хэту тельыджэ лажьэ къэхъащ... Фырат ныджэм шууей мыцІыху гуп кьыдэжщ, хуэм дыдэу хьэтыдзэм кьыпекІуэкІри, Тутхъэлий и пащхьэ кьиуващ. ЗэщІэкударэ я нэІур щІэхъумауэ, зэрыщІэхъуаІуэ мы дунейм теттэкъым.

- Ащырейм и пщу Ашэрэд ЯбгъэІэжьхуаІэжьыр сэращ, - щхьэрыхьуэн Іувыр иригъэщэтэхри, псы уэрым узынышу кьикІа, Іуэгуэнэ хьэлъэм зэхиукІа, уэдыкъуэ пщым и нэщІащ фІыщІэр.

Арыххэу Арнэут шым кьелъэщ, и джатэр самплэм иригъэльэдащ, макъышхэу иригъэщІу. Абы и нэм гъащІэ щІэтыжтэкъым, шыни щІэпІлъагъэрэткъым. Ари щІалитІри хуэхьэзырт нэхъ щыІагъуэ дыдэм. Нэхъ Іей дыдэу щІихуэм, тхьэхэми, ажалми, бзаджэнаджэхэми къахуэгъэщІауэ мы дунейм теттэкъым.

- Ашэрэд кьызэрымысым нэхъ сегъэгуэзвэ сэ, - пидзыжащ абы Сауштэр.

- Къэсмэ - къэсащ, къэмысмэ - дунейр щэрхъщи, мкІэрахъэу адэкІэ, Сауштэр, - пыгуфІыкІащ Нынурт, пщыгуэр кьылъысынкІэ зэрыхъунрэ кьигъэгушхуэу.

- Ащырейм и пщу Ашэрэд ЯбгъэІэжьхуаІэжьыр сэращ, - щхьэрыхьуэн Іувыр иригъэщэтэхри, псы уэрым узынышу кьикІа, Іуэгуэнэ хьэлъэм зэхиукІа, уэдыкъуэ пщым и нэщІащ фІыщІэр.

Арыххэу Арнэут шым кьелъэщ, и джатэр самплэм иригъэльэдащ, макъышхэу иригъэщІу. Абы и нэм гъащІэ щІэтыжтэкъым, шыни щІэпІлъагъэрэткъым. Ари щІалитІри хуэхьэзырт нэхъ щыІагъуэ дыдэм. Нэхъ Іей дыдэу щІихуэм, тхьэхэми, ажалми, бзаджэнаджэхэми къахуэгъэщІауэ мы дунейм теттэкъым

Чэрэчэ

КЪАНЫКЪУЭ Анфисэ

Тхыдэ роман. Ещанэ Іыхьэ

(КІэухыр).

Абы ирихьэлІэу и лъэгур мафІэм щІижьыкІыу ар зи гум хыхьэжа Лулимэс къэзытІэта нэрыбгём къытемахэри, и плІэм дэлъу дэкІуеиплэм кърихьэхащ. Атисэ и сэжьеёр зыдилъэ щІэп кІапсэр къедаІуэртэкъым. МафІэри гуащІэу къызэщІэплъащи, абы фІэкІмэ, зытет пхъэр кІуэцІрыщІыкІыу дэпым хэхуэжьинкІэ шынагъуэт.

- Шабзэшэхэр кьолъатэ! - гьунэгъу дыдэу къэІуащ.

- ЩІофхъумэ пщыр! - жиІэри, хьыхукІэрымытІэтыкІыу зыкІэрыт пщыкъуэм зришэкІащ, шабзэшэхэм щихъумэу.

- Атисэ... Атисэ... - Арнэут и лъеитІыр щІисыкІарэ, и лъэгур мафІэм зэрыщІижьыкІыр къыфІэмыІуэхуэу, зэрифІэщкІэ къэкІиящ.

Мэуэтыпщым ипхъу закъуэм и нэ фІыщІитІыр щІилъафэми, къэзэтемывмыІуэу, кІапсэм еныкъуэкъурт. Атисэ зэран къыхуэхъу мэІу хьурейр и щІыбым иридзэкІыу ильэ къыщІэкІри, и плІэр нэхъ кьыззтена мыхъумэ, и Іэбли, и лъакъуи, и кІэнтІыІуи, и джаби къэмынэу шабзэшэ хэлът. Арами, игъэзэщІат абы щхьэгуащэм къыхуищІа унафэр.

Тутхъэлий щІэзыхъума нэрыбгём и щІыбыр пщІанэу къыщІэкІри, пхъэмжьыну шабзэшэ ІэплІэ къытещащэри, къуэзанэм хуэдэу зэприхулыкІауэ ещэтэхащ. Абы ипэ къихуэу къриІэуТІыпщыжа хьэтэпщыр пкъом къыщыкІэрыщэтым ирихьэлІэу къэса нэрыбгёми Тутхъэлий къипхъуатэри ирильэфхащ. Къезыгъэла пщащэр Арнэут и плІэм дилъхьри, къелъащ, пъэбгъур кІуэцІрымыщт щІыкІэ.

И щІыбым ильа мэІум шабзэшэ зыбжанэ кьызэрызэтригъэувыІам и фІыгъэкІэ Атисэ зэшэзэпІэ хъуатэкъым, ауз пщащэм игъэта уІэгъэхэм кьызэремылынур наІуэт.

Удынэ и кІуэцІым цьыщІэр Псатхъэм и закъуэт. И щхьэгъусэмэ, и къуэми, и пхъуми егупсысырт ар. Дэтхэнэм укІэлъыплъынь, дэтхэнэм укІэлъыкІэн. Гуащэм и нэм кригъэжьихьри, Атисэ ильагъужьртэкъым, Алэдамэ зэхэуэм и гуащІэгъэуэм щыІэт, Дыгъэмыс увыІэгъэу имыІэу зыщІэльадэ Іуэм и бгъэнышцьхэр исри къещцащэхьжати, щІалэри абы дэбзэхащ.

- Дыгъэмыс! Дыгъэмыс! - быдапІэм дэт зэрыгъэкІий макъым Удынэ ейр кьахэщ и гуГэжу, и тамакъыр иритхъунщІэхьжауэ джэрт гуащэр.

Іуэм кьыщІэнахэр, шэч хэмылъу, Іугъуэмрэ мафІэмрэ иукІат. Апхуэдиз лыгъеём щІыху псэууэ кьыщІэнэнэу пщІыт. Ауэ ипхъэтэ щІыхухэр ажалым кьыІэщІитхъыжьну пщІэзыва мэуэт пщыкъуэм и чэзыр къэсатэкъым. Нобэкъым. Ар къызыхуигъэщІа псори зыми ищІэркъым. Ауэ Удынэ и щІалэ пажэр ауэ сытми итыну къзыртэкъым.

Мэуэт гуащэм и щІакІуэ фІыщІэр хуабэм къиГэвэжа мылыпсым зикухьщ, псыр къыпыжу зытриубГуэжри, къеплъэкІ имылэу Іуэм щІэльэдащ. МафІэр кьеблэгъэху блиным зыкІэракъуэзэрэ, Іугъуэм итхъала цІыхубз къомым я бынхэр зэщІаубыдауэ, хэти гуІэгъуэкьым щихъумэу цІыкІуэм зытраубГуауэ зэхэлът. Хэти и хьэдэр дэп хьужауэ, хэти уэгъум дежи щІы щхьэфэр зэрызэгуэтхъым хуэдэу, я щІифэр зэгуэтхъарэ, лы плъэжькІэ лэдэх зэхуакуэм кьыдэплъу мафІэм исауэ зэхэплът. Дыгъэмыс утыкум ильт, Іугъуэм игъэмэхауэ. Удынэ абы щхьэщыпъадэщ, и блэгъущІтым и Іэхэр кІэщІигъэльадэри, и щІалэ пажэр Іуэм кьыщІилъэфащ.

НэгъуэщІ зыри кьыфІэІуэхужтэкъым гуащэм. Апхуэдэ гуэзвэгъуэм уи быныр псэууэ кьыхэпхауэ, гуфІэгъэуэри гуІэгъуэри зэхуэдэу зыхэпщІэу, уи жьэмкІэ кьыжьэдэпкІыжьыным хуэдэу анэгур кьеуэу. Удынэ куэд дыдэ ильегъуат, ишэчат, псэзэпыльхэпІэ куэдми къиКІат, ауэ а псори щигъэгъупщэжауэ, и кьуэм щхьэщыст гъуэгуфу.

- Дыгъэмыс! Къапльэт мыдэ!

ЩІалэм и щІыгыныр апхуэдизкІэ хэщэлъати, кІуэцІижьыхьыным хуэдэу, Іугъуэ къыпихурт. Гуащэм Дыгъэмыс епІэщІэкІыу щІильэфащ щыгъыуэ хъуар, и щІагъщІэлъым нэс.

- И лыр мафІэм ес, гъэупщІыжьи хуейщ, - жиІэурэ, ІэгукІэ мылыпсыр кьищтэурэ, щІалэм и щІыфэм трикІэрт. - ГъэупщІыпи хуейщ, армыхьумэ и лыр кІуэцІрисыкІынущ.

Гуащэм илъагъужьртэкъым быдапІэр зыубыда ащырыдащэм и нэхъыбапІэр мэуэтхэмрэ нэрыбгёйхэмрэ зэтрауІэу, Іуащхьэу кьызэрагъэтІылъар. Зыри хуиІуэхутэкъым зы гуп яІэщІэкІыу кьуэкІыпІэмкІэ зэрауэнтІамэ. Удынэ и дунём тетыр щІыхуищт: и бынитІымрэ и щхьэгъусэмрэ.

Дыгъэмыс и щхьэр зэрихьэрт, зыкьищІэжауэ.

- ЦІыху Іэджи кьыщІэнащ иджыри... Іэджи кьыщІэнащ. СыуТыпщ! - и щІифэм ІыбжьыбжьУ зы Іэпапіэ темыльми, зыкьИэтыну кьеІэрт щІалэр.

- Зэфіэкіащ, Дыгъэмыс! Зэфіэкіащ. Зэ, загъэ! А, си щІалэ, загъэ! - щІым иригулІыжьырт ар и анэм.

Зы зэман Удынэ зыкьищІэжри, и щхьэр кьиІэтащ. Аддэ жьыжьу, Алэдамэ щытт, и щхьэр екъэхауэ. Мазитї щІауэ имыльэгъуа и щхьэгъусэм зэрыІуплъэу, Удынэ и гур псэжужащ. И щхьэгъусэр мы зекІуэм псэууэ имыкІыжину къыщІэхъуаи, дзыі ирилъэу щІы-махуэр ирихами, мес, псэут, узынщт. Абы и закъуэ... КъызыкІэпІыкІуа текІуэныгъэр къахьэхуарэ, биидзэм иубыда быдапІэр къыІэщІахьжауэ, щІыхуэм я нэхъыбапІэр уэрт къащІыжауэ зэхэтщ нэжьгъущІыдзэмрэ мэуэтхэмрэ.

- Дэнэ щыІэ Атисэ?! - зэуэ и щхьэм дэуейри, кьыщІыльэтащ Удынэ. - Дэнэ щыІэ Атисэ? Фльэгъуа Атисэ?

Блэкіи кьыблэкіыжи щымт. Хэти и щхьэр щІегъэ, хэти и напІэр иредзых, хэти и Іупэр икъуэу гуащэм къоплъ.

- Атисэ дэнэ щыІэ, зо?! - мэуэт гуащэр къэгъжьеижащ аргуэру.

- Атисэ уІэгъэ хъуащ, - жиІащ абы кьыбгъдэкІуэта щхьэгуащэм.

Удынэ кьыжраІар кьыгурымыІуа хуэдэ, и нэщхьэр зэхэлъу ельащ абы.

- Дэнэ здащыІыр? - и тэмакъым кьыщІэгъуэлъхьа шыкъырыр ирикъухьи и гуГэу, и Іупэр иригъэнэхри, щІэупщІащ Удынэ.

- Мобдеж щылъщ. КІуэ. Сэ щІалэр зыхуэй хуэзгъэзэнщ, - жиІэри, и дамащхьэм кьытеІэбащ.

Удынэ и лъэр щІэщэту, зыІуплъэнум щышынэу, зыхэумыжьу лъэбакъуэ зытІу ина нэужь, кьарууэ хэлъыр зыхихьэсыжри, зричащ. Пщащэр щылът хэлубаэу, и Іэпкъльэпкъым шабзэшэ зыбжанэ хэлърэ, езым укьимыщІэу. Удынэ и фэр пыкІри, и Іупэр щхьэнтІэ къэхуащ, абы зэрыІуплъэр. Арат ар зыщыщынар, арат абы ипхъу закъуэр нэрыбгёйхэм зэрахьыхьар щІыфІэмыфІыр. Арат, кьызэрыщІэкІымкІи, анэгу тхъэмыщкІэр щІэпІейтеяр. Гуащэр, теплъэкъукІыу, гу зыщимыхуа, хуэфащэ гулъытэ зыхуимыщІа, зыщІэбэг щытхъу псальэр кьызыхуэмыгъэса пщащэ щІыкІум и гъащІэр Хьэтеём щхьэзыхьэ хуищІауэ щытт. Удынэ зэм и щхьэгъусэм йоплъэж, зэми щІакІуэм тельу щІым щытым йоплъэж. Алэдамэ и нэщхьэр зэхэлъу щытт, и жьэпкъыпэр пыкІззыхьэу, кІэщІ-кІэщІу бауэрэ, хьэуа жьэдишэм иримыкъуж нэхъей, и бгъэгум епхъуэу. Гуащэм лъэгуажьэмыщхьэу зригъэщэтэхри, Атисэ и щхьэм Іэ дильащ. Пщащэр бауэрт.

- Шабзэшэхэр щхьэ кьыхэмычыжрэ? Егъэуэ мыбыкэм Атисэ и Іэпкъльэпкъыр. Щхьэ кьыхэмычыжрэ? - кьыхачыжмэ, хьэ псынщІэжу лъыр кьиутІыпщу, зэрыпІэнур ищІэ пэтми, гуащэр гужьеёуэ къэхудэпльэфт арыхьэу къэса нэрыбгёй Іэзэхэм.

- ЗышыІэ, Удынэ. ОщІэ зэрымыхъунур. Епсэльэжи нэхъыфІщ. ФащхьэщыкІ, - жиІэри, Іэзэхэм ящыщ зым Іуишащ пщы унагъуэр къэзэыхъуреихьахэр.

- А, сэ си тхъэмыщкІэ! А, си тхъэмыщкІэ цьыкІу! Сыт мыгъуэр пхуэсщІэн?! Щхьэ мыгъуэм укъесшэжьат, си хьыджэбз дахэ цьыкІур?! - и гур кьратхъарэ и бгъэгум жьыуейр щІызэприхуу гъуанэшхуэ хъуа нэхьей, Удынэ и Іэпкъльэпкъэр къеуэрт.

- Абы и пкъым уэ мыщІыху гуэр кьитІысхьати, и куцым хьыхьжауэ, къришхыкІым хуэдэт. Удынэ, лъэкІамэ, и ГащІэр тІэунейрэ итынут, ипхъу закъуэр псэууэ мы зауэм хэкІыну ищІамэ. Дэтхэнэ анэми, шэч лъэпкъи гупсысэ леи кьыхимыгъэкІыу, и гащІэр итынущ быным щхьэкІэ. Іэгъуэблагъэм цІыхуу итым игъащІэ псокІэ я тхьэкІумэ кьинэу кІиину хуейт ар. Ауэ, мэуэт гуащэм кьеКІуэт апхуэдэ зыщІыкІэр?! Зи псэ еджэу телъ тхъэмыщкІэри бгъащэ хъурэ?!

- Зыйгъ! - гуагъэм и щхьэр зэкІэжьыным зымащІэ тІэкІу фІэкІа зэримыІэжьым гу льитэри, щхьэгъусэм и дамэм теІэбащ Алэдамэ.

- ЗышыІэ. ЕмыкІущ...

- Си анэ... - щхъу дыдэу къэІуащ хъыджэбз хэІубам и макъыр.

- Сыт, си фыщэ кІанэ? Сынодаіуэ, си псэ закъуэ! - зригъэзэхри, и пхъум и щхьэфэм Іэ дильащ Удынэ.

- КхъыІэ, зыри умыгъэкъуанщэ къэхуамкІэ, уи щхьи умыгъэкъуэнщэж! Хьэтыпщымрэ пщыкъэрэ къауКІатэмэ, я къуэпсыр гъужьнут. Зэрыхъум хуэдэу сщІащ.

Удынэ а псальэхэр щызэхихьым, зыхуэмышІэжу, кьыщиудащи, зэщыджэу магъ, макъыншэу.

- ЦІыхубзу щыІэм я нэхъ хахуэр си анэ дахэу, цІыхухъум я нэхъ лІыхъужьыр си адэ щабэу сытетащ дунём. СыфхуэзарэзыщІ. Гуауэ фщыхъун псальэ зэхьвэзэгъахьам, кьыхуэвгъэгъуэ! - и напІэр къыхуэмыІэту, къехьэльэкІыпэу Іущащэрт пщащэр.

- Апхуэдэу жумыІэ, си псэ закъуэ! УэутІыпщынукъым. Сыхуеийкъым... ХэмыгъэфІэжауэ, гу пщыкъмыхуауэ... КхъыІэ, апхуэдэу жумыІэ, Атисэ, - зэгуэудырт анэгур.

- Уигу умыгъэныкъуэ, си анэ. Си напэм уи Іэр щабэу кьыдэлъи, абы нэхъ фІыгъуэ кьызытынкъым уафэм, - зэхэпх къудейуэ жиІащ Атисэ, псальэм и кІэуухэр ишхьжрэ, и бзэр ильахъэу.

- А, си нэфІыцІэ цьыкІу. Си хьыджэбз хахуэ! Сытым хуэдэу си щхьэр лъагэу сыбгъэльэгъужа, си гу кьабзэ. Пщы унагъуэм хуэфащэ дыгъэ бын! - Удынэ и пхъум и нэкІум Іэ дильэщ, зригъэзэхри, и нэкІубгъу кьаплъэм ба хуищІащ.

- ГащІэр хуэм-хуэму зыхэкІ Іэпкъльэпкъ дийр игъэхуабэу, Удынэ хуэмыубыдыж нэпс пщтырхэр хьыджэбзым и нэгум тельадэрт.

- Си адэ! ЩІыІэм сес... - щьжиІэм, Алэдамэ зыхуэмышыІэжу зригъэщэтэжащ.

Абы и нэпІитІыр игъэпщІкІуу хьыджэбзым щхьэщытІысхьэри, хуэзфІэкІыхьэр арати, Атисэ и пІлэм и ІитІыр трилъхащ.

- Сэ узгъэхуэбжьынкъэ, си дахэ. Иджьпсту узгъэхуэбжьынкъэ, - жиІэу, гуащэр и пхъум щыбгъэдэгъуалъхьэм, иужь дыдэ Атисэ хьэлъэу хэщэтыкІри, зэгъжащ.

Хьыджэбзыр кьызэмылыну уІэгъэ зэрытелъар ищІэми, гуащэр щыгугъырт телъыдж гуэр кьэхъуу, Псатхъэм Атисэ гущІэгъу кьыхуищІыну. И Іэзэгъуэ кьигъуэту ипхъу закъуэр кьригъэІыбрыну. Псори нэрыбгъуэми, хуейтэкъым Удынэ ар и фІэщ ищІыну. Пщащэм и псэр зэрыхэкІар, зэрымыбэуэжьыр кьыгурыІуа нэужь, Удынэ и щхьэр зэкІуэкІам хуэдэу, хьыджэбзым и щІыфэм шабзэшэу хэлъыр кьыхичри, хьэдэр зрикъуэлІащ. Анэм и бынмрэ и щхьэгъусэм и ІуэрыІуэр, и щхьэр зыкъуэкІ щыст, и нэр жьыжьэ гуэрым хэпІъэзауэ.

- Жей, си псэм къыхъуэжа къудамэ цьыкІу... Игъуэ къэмысауэ пыщащыжа си пщІащэ. Дуней псо и уасэу гу къабзэ. Хахуэу щыІэм я нэхъ хахуэ. Фыгъуэу щыІэм я нэхъ пІапэу Псатхъэм къызита. Сыту гувауэ кьызгурыІуэжа ар. КхъыІэ, кьысхуэгъэгъу, си фыщэ кІанэ! КхъыІэ, кьысхуэгъэгъу! - гуащэр имыгъэбгъуэрэ и тэмакъыр щІыхьэнэм хуэдэу уэу тыкъырышхуэ къыщІэгъэуэлъхьащ и пщІэм.

АЖАЛЫМ къыІэщІаха хъэтыпщымрэ абы и къуэкъмрэ пІэм хэлъат я лъэгур мафІэм щІижьыкІарэ, темыуэфу, закъыхуэмыІэту. Арнэут и ягъэкІэ мэуэт пщыпхъэр зэрыхэкІуэдар гуауэ хуэхъуатэ, зыу пкъыратыр абы «Атисэ» фІэкІа кьыжьэдэмыкІыу. И нэгуи пщІыхьи хэкІыртэкъым пщащэм зыкъриитэкІыу, и Іэпкъльэпкъыр хьэтыкІуэм шэпэІудэ зэрыхуищІар, и нэ фІыцІэ пІащэхэр щІилъафэу зэрещэтхъыжар.

ПщІантІэм дэту хъэар нэщхьейт. ТекІуэныгъэр къахьами, зауэм и кІэр хьэдагъэщ. Щхьэж и хабзэ кьызэриті асэу, и хьэдэ щІилъхьэжами, игъэсыжами, Удынэ ипхъу закъуэр хамэщІ щыщІригъэлъхьэн идакъым. Атисэ и закъуэкъым лъэпкъым тфІэкІуэдар, уэрэд зыхуаусыжхэм хуэдэу нэрыбгёй, мэуэт Іэджи тІэщІэкІащ, хьэдэ псори ди зэхуэдэщ жиІуэрэ, Алэдамэ тригъэчыныхьами, анэгум хутегъэхуакъым ар. ПкъэкІэ бэнышхуэ зэрилъэІуІщ, щІы ирикІутэжри, пщащэм и хьэдэр абы дилъхащ, хэкум здишэжу щыщІилъхьэжыну. Зэм и кІуэ пажэм щхьэщысу, зэм щІыІапІэ щагъэува бэным кІэрыту, я зэхуакуэ зэхикІухьырт гуащэм. НэгъуэщІ зыри ильагъуныи, зыгуэрым епсэльэныи, шхэныи гукъыдэж иІэтэкъым Удынэ. Абы и дунёр зыгуэрым гущІэгъуншэу зэхигъэщэщати, зыри фІэІэфІыжтэкъым, зыри хуеижтэкъым.

Жьэгум пэжьжьэу ягъэкІуэта гъэулъапІэм иукъуэдиярэ, и щІыфэм трищІа псыбыбым зыри ІымыгъэІэсу и пкъы пщІанэр къыщІэщ щІылъ Дыгъэмыс. Іущхьэ шэху ирагъафэу ягъэжея щІалэм и Іэхэр, и пщэр, и нэкІур мафІэм исауэ цІынагъэт. Анэр къуэгъэнапІэм къуэт шэнтым тесу кІэлъыплъырт убалъэкІэ Хьэцацэ зыгуэрэр зрэзэІищІэм.

- Мыр жэгундэ плъыжьщ, гуащэ. Мафэм исам и хущхъуэгъуэщ. Узыр щхьэщэх, е иригъакІуэркъым, дыркъуэнэуи егъэкІыж. Умыгъэавэ, дахэ дыдэу кІыжьнущ псори, - Удынэ щІэмыупщІэхэмэ, гуащэм и гур зыгуэркІэ игъэпсэжи и гугъэу, Іущащэрт пщащэр.

Къызэрагъэгугъауэ, къызыдащтат ари, мис, кьыхуэсэбэпыжащ.

- Си анэшхуэм зэкищІэу сльэгъуат мыпхуэдэ хущхъуэ, - погуфІыкІ хъыджэбзыр.

Удынэ и щхьэр ещІ:

- Ўзыншэ ухъу, дахэ!

Абы хэту, бжэр Іуекри, Мэчанэ къыщІохьэ пэшым.

- ЩІалэр сыт хъэр?

- Хъарзынэщ, Мэчанэ. Упсэу... - зегъэкІэщ зи нэм нэху щІэмытыж гуащэм.

- Мыр сыт мы уи тепІъэр, цІыхубз? Апхуэдэут-тІэ, дызэрагъэсар?! ЛІыгъэ зыхэгъэлъ, - ауэ щыт шэнт лъахъшэ цІыкІум зрегъэщэтэхри, гуащэм кьыпэтІысауэ, и нэгум кьоплъэ ар.

Удынэ и щхьэр игъэкІэрэхъуа мыхъумэ, зыри пІдзыжакъым щхьэгъащэм.

- Мыдэ кхъыздаІуэ... Пльэкъ псор зыщІгуГъ пщыкъуэр кьригъэлу кІэуджажащ уи пхъур! Ар абы и кьалэну кьилъытэжу, и ГащІэм и мыхьэнэр абы хилъаГуэу ищІащ. Уэри ущытащ апхуэдэу, дэтхэнэ зы нэрыбгёйри абы дыпетту доэзу. Дызыхуагъэсари дыкъызыхуигъэщІари аращ, Удынэ.

- Уэ кьыбгурыІуэнукъым ар, Мэчанэ, - и напэм кьытелъэда нэпсыр ирильэщІэкІри, щхьэгу жиІащ гуащэм.

- Пэжщ, кьызгурыІуэнукъым. Си кІуэцІ кьикІаХэм ящыщу зым и нэгуи сиплъакъыми, бынир зищІысыр сщІэркъым. Пэжщ, - Удынэ зи гугъу ищІыр кьыгурыІуат щхьэгуащэм. - Ауэ, уэ бгъэунэхуащ ар, быным и ІэфІыр зыхэпщІащ. Кьыпкіэрыхуар кьызэрыхьур пльагъуу, и нэгур пцІыхуу упсэущ. Гу цыпхъакъым, кьызгуроІуэ. Ауэ сэри сощІэ цІыху щыпфІэкІуэдым деж уи гур зэрыуэр, нэпсыр щыбгъэпщІкІуКІэ, абы уэзрызэихьэр, а дыркъуэр кІуэцІкІэ пкъэ ІэплІэ пэтми, пхуэмыубыдыжьихэу уэзрызэхиукІэр. Дэтхэнэ зыми ди гур щІэузын гуэр тфІэкІуэдащ: хэт и ныбжьэгъу, хэти и щІасэлі. Апхуэдэущ ГащІэр зэрызэхэлъыр, сэ бжезмыІэми, ощІэ ар, уи щхьэм хъэсри пщыгъупщэжащ армыхьумэ. Псори дыкІуэдыжынущ, гуащэ. Ауэ Атисэ и цІэр кьызэринэкІащ, лІыгъэ зэрихьэри, абыкІэ ГащІэм лъэужь кьыхинащ. Уи щхьэр лъагэу Іэт, гуащэ! Уи пхъум уи щІыхьэр итхъэгъэуащ, уи цІэр нэхъри итэтащ. Мэуэтыпщым и быныр жаІэурэ, яІуэтэжьи Іэхъущ зэрыкІуэдыкІар.

- ПщІэрэ, Мэчанэ, Іущыгъэ хэлъщ а дэ дызэрапІам... Нэрыбгёйм и щхьэр зэрымыщІыхуэм. Уи нэгу кьыщІэгъэхьэт зауэ хьэсри уи бын щІэпІтхьэжу... А узым уи кІуэцІыр кьриІуэнтІыкІыу адэкІэ упсэун хуейуэ. Сымыдами, си щхьэр кьыфхэсхьу сежьэжами, тыншщ унэрыбгёеину. Анэу ущытынмэ нэхъ-рэ къуэдкІэ нэхъ тынщщ, - и нЫбжьэгъуи и нэгум илъэри, жиІащ Удынэ.

- Мо пІэм ильым еплъи, иджыри зэ жьІэжьыт ар, Удынэ. Уэ иджьри щІалитІ кьыпполпІэ, кьыщкІуэлІэжьыну махуэр къахуэмыгъэсу. Абыхэм пщхьэщхьынщ уи гуауэр. Пэжщ, зэи зыми хуэгъэнщІыжьынукъым а гуауэм зэзриунэщІар. Мес, Дыгъэмыс уиІэщ, кьызэрызгурыІуэмкІэ, Хьэцаци уи унэ хьынэнущ, - щІалэм и щІыфэм щабэ дыдэу жьгундэ убар щихуэу щхьэщыт хъыджэбзым хуеплъэжКІри, пыгуфІыкІащ Мэчанэ. - Алэдамэ егупсыс... Уэ нэпс щІэбгъэхьІыуэ уи гуауэр бгъэтІыс щхьэкІэ, абы нэхъ Іеижу кьофыкІ ар. Сэ зэлІэсфІэхэм я зэхуаку дэлъ зэхуущтыкІэм хэсщІыкІыр мащІэщ, ауэ унагъуэр фызэрыІыгъмэ, апхуэдэ дыдэу кьохьэлъэкІынукъым. Зыгуэрым дэбгуэшын хуейщ а уи кІуэцІым илъыр.

Абы хэту пэшым къыщІыхьащ Алэдамэрэ Тутхъэлийрэ. ЦІыхубзхэм зыкъаІэтри, щхьэщэ ящІащ. Хьэтыпщым дыркъуэшхуэ телъми, зы пльэбакъуэ ичыху и лъэгу цІынэр нэхъри зэщІитхъуырэ, лъейм лъыр из ихъуами, гуащэм и пащхьэ кьимыІуэу лъэкІынутэкъым. Тутхъэлий и ныбжьэгъум ипхъу закъуэм и щхьэр хьэт зауэм зэрыхилъхьам ириукІытэрти, кІуэцІрихуамэ нэхъ кьищтэнут, Удынэ и нэгум кьищ гуауэр илъэгъуа нэхърэ. ЖиІэнури зэрыжиІэнури кьыхуэмыщІэу, Іэнкуну кьиуващ ар мэуэт гуащэм и пащхьэ.

- Зы псалъи кьысхуэгъэуэткъым, гуащэ... Уи гуауэр зэрыпщІэщІэсхьи зы Іэмали щыІэкъым. Ауэ фІыщІэ пхуэсщІыну сьхуейт апхуэдэ бын зэрыбгъэсам папщІэ. Си лъэпкъыр ажалым кьыІэщІэфхащ, кІуэдыжьиІэмэ кьыжьэдащ. Зэи схуэмышынын щІыхуэзэ ар, - Хьэт къэралыгъуэм и пщым мэуэт гуащэм щхьэщэ кьыхуищащ.

- Махуэ тхъэм пхуищІ, Тутхъэлий! - зи нэм гуауэр щІэзу кьеплъ хьэтыпщым жэуап щыпкъэ иритащ гуащэм.

«Зыри умыгъэкъуанщэ кхъэуамкІэ, уи щхьи умыгъэкъуэнщэж! Хьэтыпщымрэ пщыкъуэмрэ къауКІатэмэ, я къуэпсыр гъужьнут. Зэрыхъум хуэдэу сщІащ», - гуащэм игу къІэкІыжащ Атисэ и псальэхэр. Удынэ и фэр пыкІарэ и Іупэр ІурыуцхъуэнтІыкІауэ къэнам хуэдэт, къаруунщэ зэрыхъуари наІуэт. Алэдамэ абы кьыхуеплъэкІырт, кьыхуэгъэзавэу. И щхьэгъусэр кьыщІемыпсалъэм и щхьэусыгъуэри кьыгурыІуэрт. Гуащэм и псэгъуэ щхьэу игъэкъуанщэрт мы зауэм мэуэтхэр кьыхэзрыщымыкІэ, абы кьыкІэпъыкІуэн хуей хьуэ, япхъу закъуэри зэрыкъуэдамкІэ. Анэгум апхуэдэут кьыхэзрыщыхъэр. Зэми Удынэ кьищІэжырт зауэлІ пльэпкъым кьызэрыхэкІар, пльэпкъ псор щыхупІэм кьызэрырашар, пльэкІуэ кьыпхуэкІуар утыку кьыбнэну зауэлІ напэмрэ щыхьымрэ кьызэремызэгъыр. Апхуэдэу, цІыхубзым и нэрыбгёй щІэпъэныкъуэмрэ и анэ щІэпъэныкъуэмрэ зэныкъуэкъужьрт.

Алэдамэ кьыгурыІуэрт а псори. ИщІэрт Удынэ и гупсысэхэр зэпэзу ищІыжьыу, кьхэуа псори зыпхэгъэкІыу кьыгурыІуэжьыу и гугъу ищІын зэрыхъэмейр. Абы кьыдэкІуэри, тафэм къытридзэ бдзэжьейуэ, зызыукІыж бзылъхъгъэм и гур щІэузыртри, зыхэху щытыкІэм кьыхишыну, псалъэкІэ тригъэуну, щІэгъэкъуэн хуэхъуну хуейт. Ауэ мэуэтыпщым быдэу ищІэрт Удынэ псори зэгуэр кьызэрыгурыІуэжьынури, игъэпІащІэртэкъым. Ежьэрт теужьыу.

- Алэдамэ, си кьуэшыжь... Гуащэ... Мэчанэ... Ассей... Ажалым дыкъыІэщІэфхащи, фІыщІэ фхуэощІ. Ауэ, сэ быдэу сощІэ ащырыпщыр кьызэрымыувІэнури, кьызэрытригъэзэжьынури. И кьарур кьызэригъэпэщыжрэ, дзэ кьыщІэувэмэ, аргуэру кьыттеуэнущ. Си хэкум цІыху кьинэжакъым, псомя я щІыб кьытхуагъэзащ. Фэри нэрылъагъу фщыхъащ, сэри фІыуэ кьызгуроІуэ зэрызытхуэмыужьжьыжьынур. Кьалащхьэр алыдж зэрыпхуэкІуэхэм кьаазрыІэщІофхьжам, быдапІэр хуит кьызэрифщыкъам и кьыжьэрыфащ. КьыскуэвмыщІа Щыхуэ и куэд ффІэкІуэдащ фэри. Абы кьыхъэкІыу зы гъэІу закъуэ фхуэІэжщ. Си напэр мысу, хуиту, сигу зэгъауэ сыпсэун папщІэ, си иужьрей лъэІур кьысхуэфщІэ. ФыщыкІуэжкІэ, жьлэуи кьалэуи фызрихьэлІэм сабий зеинщэу щывгъэтымрэ фщІигъуу Мэуэтеём нэкІуэну гукъыдэж зыщІымрэ фемыльэпауэу здэфшэ... Къэт хъэралгъэуэм щыщІэфлъхьа нарт щауэхэмрэ нэрыбгёй хахуэхэмрэ я пІэ иреувэ ахэр! Щрепсэу ахэр хьэтхэмрэ мэуэтхэмрэ кьызытетхъыжьжа лъэпкъыкьым и щІынналъэм. Хьэтхэм папщІэ зи бын щымысхьа унагъуэхэм ятвегуашэ. Яхурехъу абыхэм бын пажэ. Мыбы кьыщынэмэ, гува-щІэхами е альиджэм, е ащырхэм кьызэрауклІэнущ. Щремыкіуэдыж хьэт жьлэр мыбдеж. ЩрегъаГэ хьэт къудамэр хуі адрыщІ. Ди адэр псэужатэмэ, абыи арат жиІэнур, Алэдамэ, - Тутхъэлий и нэр псыІэ хэхуэрауэу хуеплъэкІащ мэуэтыпщым.

Алэдамэ арэзыуэ и щхьэр ищІащ. Хьэтыпщым гуащэм щыхуеплъэкІым, Удынэ, пыгуфІыкІри, жиІащ:

- ДыкъызэрыкІуа кхъэхьжьхэм ихуэр здэтшэнщ, Тутхъэлий, умыгъавэ...

ГъАТХЭ дыгъэм хуэму зиІэтырт, уафэ джабэр кьиГэуЦІыплъэрэ, и бзий щабэхэмкІэ кьедэхащІэуэр мэуэтхэр иригъэблагъэхэу. Хьищхьэри, гуфІаеу темыпыІэжьхэр хуэдэ, джэгурт, зэм зиІэту, зэми ещэтэхьжуР, нарт кхъухьжьжьхэр щІиупскІэу. ЦІыхуэдэыфафэу ущыщІэзщІэпІъ псыхьэм тхъурымбэ хуэжьыр бырыбу телът, хьищхьэм хьэлъэ-хьэлъэу кьытегъуэлъхьа пшэ фІыцІафэхэри пщэдджьыкъ дыгъэпсым зэкІэщІихужауэ, бгыщхьэм тет Аскъалэ хуитУ уІуплъэрт.

- Си гур псэжужащ иджы... - дыгъэ бзий щабэр зи нэгу дахэм тепсэ гуащэ нащхьэр щхьэгъусэм хуеплъэкІри пыгуфІыкІащ.

ИпхъУ закъуэр хамэ щІыпІэ щІыкуэдыжами, Атисэ и хьэдащхьэр хэкум къеэшшэпІэжа гуащэм и псэр зэгъэжат. Хъыджэбз хахуэм и мащэм Іуащхьэшхуэ тратхъужрэ абы и хъыбар цІыхуэм яІуэтэжу, игу кьиихьэмэ, зэкІуэпІэн кхъащхьэр гъунэгъу, щалъхуа щІыналъэм щыщІалъхьэжмэ нэхъ кьищтэрт анэми, кьызэпришыжащ хъым. Удынэ апхуэдизкІэ и гур дэпсэхужат абыи, хьищхьэм текІуэдыкІыж пшэ фІыцІэхэм ящІыгъуу, гуащэми щхьэщыкІат и гуауэр.

- Пльэкъ псо тыгъэ кьыпхуащІащ, гуащэ, сыт псэжу?! - цІыхубзым гъунэгъу дыдэ зыхуищІщ, гуапэу пидзыкри, кхъухь пашэм ижь ит къомымкІэ кьеплъэкІащ Алэдамэ. - Тхъэм пльэпкъ кьупщхъ тхуищІ!

Эпилог

ХЬЭТУСИПЭ и къуэ Тутхъэлий и тетыгъуэм ирихьэлІэу, хьэтхэм кьару щІагъуэ яІажакъым, гъунапкъэхэр яхъумэ мыхъумэ, зекІуэжуэхэри къахуэзгъэпэщыжьфакъым.

Алэдэдэу, Цэпкъ (Исувэ) быдапІэм дежи щекІуэкІа зауэ гуащІэм хьэт зауэлІ мин ТІощІым щІигъэгъуащІуэдыкІа къыхощыж тхьдэм. Арами, зэрыпхъуакІуэхэм къаІэщІэкІа хьэтыдзэм ащырхэр ирахужьжьри, кьуэкІыпІэр кьыІэщІагъэкІыжауэ щытащ ащырыпщым.

Абдеж щиухакъым зэпэщІэтыныгъэр. Зауэ губгъуэм Ашэрэд (Салманасар Шульманум Ашаред Езанэ) щауКІат, ауэ, абы и къуэ Нынурт (Тукулти-Нинурт Езанэр) хьэтхэм яІэщІэкри, Ащырейм игъэзэжащ, Тутхъэлий зэрыхуигъэфэщащи, дзэшхуэ кьызэрипэщыжри, Хьэтеём «кьыгуэшхыкъ» зэпыту екІуэкІат. Апхуэдэу, Ащырейм, тІэкІу-тІэкІуурэ, ихьэхуащ Щамыр (Сириер), Къэрхъэмышыр, Цэпкъыр.

*ІуэрыІуатэм нобэм кьихьэсащ мы тхыгъэм кьыхэщыж Анэуэрэ (Троян зауэ). Тхыдэджжэм зэрыхуагъэфащмкІэ, хьэтхэмрэ ащырхэмрэ щыІэзэзуа пльэхьэнращ Илэун зауэри щекІуэкІар. Хьэтыпщыр кьуэкІыпІэмкІэ зэрыщыІзауэм, кьалащхьэм зэрыпетпльэкІуэкІам игъэгушхуэри, альидж зэрыпхъуакІуэхэр Хьэтеём и къуэлІэ щІынналъэхэм теуауэ щытащ. Троян зауэм щхьэусыгъуэ хуэхъуэдыр илэун пщыкъуэм зэридыгъуар арауэ хуагъэфащэ. Ауэ, Іэхуум и пэжьпІэкІэ, зэрыубыда алыдж хьІтыгухэм я пщышхуэм а Іуэхугъуэр фІэгъэнапІэ ищІу зиІэтауэ арат, куэд щІауэ зэщакІуэ Хьэтеём и къухьэпІэ щІынналъэхэр иубыдыну. Хьэты

Адыгэ Прометей Къалмыкъ Юрэ

ЛІэщІыгъуэм и цІыху

ЛІэщІыгъуэ блэкІам и 90 гъэхэм къэрал утыкум къихьа политик цІэрыІуэхэм ящыщщ ди лъэпкъэгъу щэджащэ Къалмыкъ Юрэ.

СССР-м и Совет Нэхъыщхьэм, УФ-м и Къэрал Думэм, Юстицэмкіэ и министерствэм купщІафІэу къызэрыщыпсэльауэ щытахэмкІэ къэралым и цІыху мелуанхэм я гум кьинащ Къалмыкъ Юрэ. Хабзэ зэмылІэужьыгьуэхэм я проектхэм щытепсэльхьыкІэ, псоми нэрылъагъу ящыхьурт Къалмыкъым хэлъ зэпІэзэрытагъыр, бгъэдэлъ щІэныгъэ куэр, зытепсэльхьыхьм нэсу зэрыхищІыкІыр икІи лъэныкъуэ псори зэпэшэчауэ Іуэхум зэрыбгъэдыхьэр. Апхуэдэу ар зэрыщытыр куэдрэ жаІэрт абы къыдэлэжьахэу Чернокьурдин Виктор, Степашин Сергей, Яковлев Вениамин, Нишанов Рафик, Крашенинников Павел, Куликов Анатолий сымэ, нэгъуэщІхэми. Къэралым и хабзэ нэхъыщхьэхэр зыубзыхуахэм я пашэу зэрыщытам къыдэкІуэу, абы и нэІэм щІэту гъэхьэзыра хъуащ юрист цІэрыІуэхэр, Кавказ Ищхьэрэ щІыналъэр, Урысей Федерацэ псор нобэ зэрыгушхуэхэри яхэту.

Зыщыщ лъэпкъым ифІри и Іейри зыхищІу, и гуфІэгъуэр ядиІэтрэ и гуауэр ядигуэшу псэуащ Къалмыкъыр. Абхьаз Республикэм лъэпкъ зыхъумэжыныгъэмкІэ и министру щыта Сосналы Сультан жиІауэ щытащ: «Къалмыкъ Юрэ ипэжиІэкІэ щытащ - адыгэ, абхьаз лъэпкъхъэм я джаІуэу икІи унэтІакІуэу, я пашэу икІи пльапІэу. Абы и пащІэ иныращ, бгъэдэлъ зэхэщІыкІ куурц къэзыхьар зы тхьидэ лъабжьэ зиІэ бгырысхэр абхьаз лъэпкъ цІыкІм и кьыщхьэщыжакІуэу увынир. Аращ Абхъазым ядэІэпыкъуэ гупым дзэпщ пэльытэу яІар. Къалмыкъым и кьыхуеджэныгъэм зэуІу ищІауэ щытащ зэшхэм я гъэпсыкІыр, я кьаурр. Апхуэдэ зыхуэзфІэкІа ди лъэпкъхэм ящыкІи кьахэкІауэ щІэрккъым. Пэжыгъэ захуагъэмрэ, лІыгъэмрэ захуагъэмрэ, цІыхуугъэмрэ я зэхэщІыкІымрэ я нэщэнэу ар бэм я гум куэдрэ илъынщ».

Апхуэдэ псалъэ дахэ куэд абы хужаІащ Къэбэрдей-Балъкъэрым, Къэрэшей-Шэрджэсым, Адыгеим, нэгъуэщІ щІыпІэхэми щыщ цІыху цІэрыІуэхэм. США-м щыпсэу ди лъэпкъэгъу Къэзан Яхья Юрэ и кьащхьэм щыжиІауэ щытащ абы и лІэныгъэр адыгэу дунейм тетым ди хэщІыныгъэ ину зэрыщытыр.

Дэтхэнэ лъэпкъми иІэщ езыр зэрыгушхуэ икІи зэрыпагэ цІыхуушхуэхэр, лІэщІыгъэкІэрэ я тхыдэм хэмыкІыу. Адыгэхэм ди дежкІэ апхуэдэщ Къалмыкъ Юрэ.

ТХЬЭГЪЭПСО Анатолэ,
журналист.

ГъащІэми щІэныгъэми щылІыхъуэсэ

Къалмыкъ Юрэ Хьэмзэт и къуэр гъащІэм сызыщрихьэлІахэм ящыщу ящІэшхуэ зыхуэсщІхэм яхьзолъытэ. Ильэс 40 нэхъ ІэнатІэ дзыхь къыхуамыщІами, ар абы ирихьэкІащ тэрэзу, зыхэтым пщІэрэ щІыхьрэ къыхуащІу - ахэр студент е профессор гуп ирехъу, къэрал къулыкъущІэу е цІыху къызэрыгуакІыу щрет. Къалмыкъым хуэдэу «цІыху минхэр, мелуанхэр къыхуэарэзыщ» зыхужьыпІэн куэд щыІэу сэ сщІэркъым.

ІэнатІэ куэдым сыщыдэлэжьащ сэ Юрэ икІи ар лъэныкъуэ псомкІи къэсдыхуну Іэмал згъуэтащ. Куэдрэ къэхъуркъым зэчий лъагэмрэ зэхэщІыкІ куурэ, гуащІэдэкІ хьэлэлымрэ кьару мыкІуэщІымрэ, щыпкьагъэмрэ лІыгъэмрэ зэгъуэру зы цІыхум хэлъу ущрихьэлІэ. А хьэл-щэн псори хэлът Къалмыкъым, къэзыгъэлажьэхэм, зрихьэлІэхэм дапщэщи щапхъэ яхуэхъуу.

**ИлъэС бжыгъэ куэдым къриубыдэу сэ мызэмытІэу лэжьыгъэ Іуэхукіэ сыщыІащ Къалмыкъыр щылІажьа Саратов юридическэ институтым, ар зи пашэ кафедрэм Іуэху зехьэкІэхэмкІэ дыщызэдэгуашэу. А лъэхъэнэм сэри срипашэт Къэзахь къэрал университетым иІэ апхуэдэ дыдэ кафедрэм. Дэ дызэрыщІэрт ди лэжьыгъэкІэ, зэгъусэу дыхэтт щІэныгъэ конференцхэм, симпозиумхэм, щІэныгъэ советхэм драгъэблагъэрт, тхьилъыщІэхэм, къэхутэныгъэщІэхэм дагепсэльыхьу, ахэр зэпкърытхыу. Къалмыкъыр здэщыІэ апхуэдэ зэхуэсхэм нэхъыбэрэ зрихьэлІэным дапщэщи сыхущІэкъурт, сыту жыпІэмэ акъыл нэху, гупсысэ шэщІа зиІэ а цІыху тельыджэм сыдэуэршэрыну, Іуэхугъуэ гуэрхэм зэрелъыр ззэгъэщІэну сфІэфІти. Дапщэрэ хуэумыкІуэми, абы и бгырыс хьэщІэ егъэблагъэкІэр япэ итт, ари гумрэ псэмрэ кьабгъэдэкІ гуапагъэу зэрыщытыр зыхьумыщІэнкІэ Іэмал имыІэу.

Зэгуэрым абы и библиотекэм щыслъэгъуат тхьилъыфІ гуэр, гъэтыгъуейрэ щІэрыІуэу, икІи сымыгъэщІэгъуэн слъэкІакъым апхуэдэ къыдэкІыгъуэ хьэлэмэтыр зэрызыІэригъэхьэфар. И унэ сыкъыщІишьыкри, абы сригъэтІысхьажащ Алма-Ата кІуэж мафІэгум. Гъэгум сыздытетым, си портфелыр кьызэІуэохри - а тхьилъыр абы дэлъщ. Ар хьэщІагъэ лъагэм и нэщэнэу икІи хьэщІэм и дежкІэ дерс щхьэпэу къызэлоІэтэ. Апхуэдэ гуапагъэр гум куэдрэ ильщ. Ди зэхуэзэхэр гъэнщІат псалъэмакъ купщІафІэхэмкІэ, зэдауэ зэхэлэмэтхэмкІэ, Іуэху еплъыкІэ зэтемыхуэхэмкІэ, атІэми ахэр дапщэщи «ягъэІэфІырт» Юрэ и гушыІэкІэ щабэм, апхуэдизу ар псалъэм хуэІэзэт, бзэм хуэшэрыуэти. Къэхъурт ди зэІущІэхэм пэщІэдзэ щызыгъуэта Іуэху еплъыкІэхэр абы и къэхутэныгъэхэм, иужькІэ щІэныгъэ статьяхэм, докладхэм, тхылъ щхьэхуэхэм лъабжьэ щахуэхъуж.

Лъэпкъ щІэныгъэм зиужьыным хэлъхьэныгъэшхуэ хуэзыщІа Іэщ Іагъэлъ пажэхэм ящыщщ Къалмыкъ Юрэ. ЕджанІэ нэхъыщхьэм щыщыІаи, жылагъуэ Іуэхухэр щызэфІихаи, къэрал, политикэ къулыкъу лъагэхэм щыпэрытаи - абы зэи Іэщ Іыб ищІакъым щІэныгъэ-къэхутэныгъэ лэжьыгъэхэр. Къалмыкъым и къалэмым къыпыкІа тхыгъэхэр хабзэмрэ хуитыныгъэмрэ ятеухуауэ щыІэ тхылъхэм я нэхъыфІхэщ, ахэр хэлъщ лъэпкъ щІэныгъэм и фондым. Сэ абыхэм сыт щыгъуи щыгъуазэ захуэсщІырт гупсэхуу, рецензэ зыхуэстхэри мымащІэу.

ЗэхъуэкІыныгъэм и лъэхъэнэм Къалмыкъыр куууэ хэтащ «борэнымрэ гъуэжькуиймрэ» я курыкупсэм. Къэрал экономикэм хуиту зезыгъэужьын хабзэхэр зэхэлъхьэнымкІи елэжьа хэкупсэкъм ящыщащ Юрэ, уеблэмэ а лъэхъэнэм къащта хабзэхэм куэд яхэтакъым абы и нэІэм щІэныгъэ и къэпщытэныгъэхэм кІуэцІрымыкІа. Абы щыгъуэ сэри сахэтт хабзэхэм елэжь комиссэхэм. Дэ дыщылажьэрт Москва и Іэшэлъашэхэм щыІэ санаторэ гуэрым и унэм. СощІэж: хабзэфІыбзыкІ комиссэм и унафэщІт Къалмыкъри, махуэ псом Совет Нэхъыщхьэм щыІамэ, пщыхьащхьэм дэ кьыхтыхьэжьырти, и гуи и пси етауэ, дэтхэнэ хьэрфри псалъэри щІипщІытыкІыу, зэригъэзахуэу кьыддалажьэрт. Апхуэдэ щІыкІэкІэ дгъэхьэзырауэ щытащ Урысей Федерацэр, СНГ-м хэт къэралхэр ноби зэрыпсэу хабзэ нэхъыщхьэм ящыщ куэд. Хабзэхэр лъэхъэнэм хуэфащэу убзыхужьыным псэуху елэжьащ ди ныбжьэгъу пэжыр.

Юрэ ящыщт зи къэралыр, щалъуа и щыналъэ цІыкІур фІыуэ зыльгъэухэм. Ар сыт щыгъуи ирипагэрт икІи иригушхуэрт къэзыхэкІа адыгэ лъэпкъ ЩІэныгъэ ящыщ. Ар сыт щыгъуи хиущІыр е ныбжьэгъу зыхьзэрыхьхьэр зыкІи ептхатэкъым ар зыщыщ лъэпкъым. Нэхъ зэныбжьэгъуэхр цІыху 11 дыхъурти, лъэпкъи 7-м дащыщт, шхэпсу кьытхэтри Къалмыкъыр. ДыкъызыхэкІа лакъэмрэ дыкъыщалъхуа щІыпІэмрэ емыльытауэ, псори дызэдэлэжьащ дызэгурыІуэу, ди къэралыр ефІэкІуэным, лъэ быдэкІэ уеныжьым дэтхэнэми ди къарурэ зэфІэкІрэ етхьэлІэу.

Сыт хуэдизэ лІыгъэрэ зэпІэзэрытыныгъэрэ хэлъа Къалмыкъым?! Мыхъумыщагъэмрэ лей зехьэнымрэ я бийуэ псэуащ ар. Абы и щапхъэхэр гъэнэжщ. 1980 гъэм СССР-м икІыным ирахулІат ди ныбжьэгъуфІ, юрист-цивилист хуэдым ди егъэджакІуэ икІи унэтІакІуэ Иоффе Олимпиад (иужьрей зэманым ар щытащ США-м и университет цІэрыІуэхэм ящыщ зым и профессору). Хэкум икІа нэужь, ныбжьэгъу «пэжу» иІахэм ящыщ куэдым абы я щІыб хуагъэзат, властым и губгъэм къахьаным щышынэрэ. Ныбжьэгъугъэм епцІыж зи мыхабзэ Юрэ зыми зыдигъэшакъым, Олимпиад хуиІа щытыкІэми зы мэскъал кІэзригъэхуакъым, уеблэмэ абы пыщІэныгъэ зэрыхуиІэр зэи ибзыщІакъым. Апхуэдэ лІыгъэхэм ящыщтэкъэ абы 1994 гъэм и щэкІуэгъуэм ича лъэбакъуэри.

ЖыпІэнурамэ, щІэныгъэми гъащІэми щылІыхъуэст Къалмыкъ Юрэ. Апхуэдэхэм я лъэужьыр щІэх хэгъуэщэжьыркъым. И Іэдакъэщ Іэкі лэжьыгъэхэмкІэ, гупсысэхэмкІэ Юрэ ноби кьытхэтщ псэухэм, гъуазэ кьытхуэхъуу.

БАСИН Юрий,
профессор.

Акъыл шэщІарэ Іуэху еплъыкІэ хэхарэ

Сэри си унагъуэм исхэми Тхьэшхуэр кьытхуэупсауэ кьыдолъытэ Къалмыкъ Юрэ Хьэмзэт и къуэм гъащІэ гъэгум дызэрыщыІущІамкІэ. ЛІэщІыгъуэ блэкІам и 80 - 90 гъэхэм, къэралым и иджырей тхыдэм щыщу нэхъ гугъуу икІи зэхэзэрыхьауэ ялъытэм, дэ унагъуитІыр Москва дыщызэрихьэлІауэ щытащ. НыбжьэгъуфІ схуэхъуа Юрэ и хьэл-щэнымкІэ сэ хъэцІыхуэ щІа бгырыс лъэпкъ уардэм ящыщ къэралым и къэкІуэнымкІэ и министерствэм и пашэу зэрыщытар, гъащІэм, псэукІэм я хабзэщІэхэр иукъуэдийрэ ахэр цІыхубэм яхуигъэлажьэу.

Сыт хуэдэ къалэн имыгъэзэщІами, Къалмыкъым и дежкІэ нэхъыщхьэр цІыхухэм пэжагъым тету къулыкъу яхуэщІэнырт, зэфІэкІыу бгъэдэлъыр абыхэм яхуигъэлажьэнырт. Щалъхуа щІыпІэм къыщыщІэж бгыщхэ псынэпсым хуэдэу къабзэт абы и псэр, и гупсысэхэр, и ІуэхущІафэхэр, хэбдзын хэмылту. А псынэпсым и зы Іубыгъуэ щІыІэм, уи кьарур къызэрызыгъэгъэтыжрэ гупсысэр зыгъэжаныжьым, хуэдэт си ныбжьэгъуфІым и дзтхэнэ ІуэхущІафэри.

Сэ, Хохлов Славэ, Къалмыкъ Юрэ - дэ щым ди зэхуаку дэлъа зэхущытыкІэр куэдрэ изогъэщхь фронтым зэдыІут цІыхухъуэхэм яку къыдэхъуэ зэныбжьэгъугъэ быдэм, пэжым. Дамэпкъ лъэщым хуэдэу щІэтъэкъуэн хъу а гурыщІэр псыхьащ хахуагъэкІэ, лІыгъэкІэ, псэемыблэжьагъкІэ. Зэкъым икІи тІэукъым дэ, зэныбжьэгъуэр, щытыкІэ кьиІэзэрымыкІуэ дызэрихуар. Апхуэдэхэт, псалъэм папщІэ, Совет Нэхъыщхьэм и щІыхьэпІэм танкэр щыщщІыгъуэгъуа 1991 гъэм и шыщхьэуІур е 1994 гъэм Шэшэным зыщыщІидза лъыгъажэ зауэр. Абы щыгъуэм дэ псалъэ быдэ ттауэ щытащ хабзэмрэ хуитыныгъэмрэ къэралым щытхъумэну, сыт хуэдэ уасэ абы щІэттэн хуей мыхъуми. А зауэр зэрауламкІэ зэрымыарэзыр кьигъэлъагъуэу Къалмыкъыр и кьулыкъум телкІауэ щытащ. Ар куэдым яхуэзэфІэмыкІын лІыгъэщ.

Апхуэдэ гугъуэхь куэдым гъащІэм гурэ псэкІэ щыпэщІэтащ си ныбжьэгъуфІыр. Ар цІыхуфэм дэмыхуэным хуэдизщ, цІыхугуми хуэмыхьын хьэлъэщ. Сэ сыхунэсащ си гур операцэ езгъэщІын. Слави Юри хунэсакъым...

Си ныбжьэгъуэхэр дунейм ехьжащ мазэ бжыгъэ фІэкІа я мызэхуакуу. Абыхэм я щымыІэжьныгъэр сэ икъукІэ кьыстехьэлъати, кьыісфІэщІыр ешу

Экономикэ Политикэ

Махэку

Кавказ Ищхъэрэ Жылагъуэ Іуэху

Берлини Іыхьэншэу къэнакъым...

● Тхыдэ гъунэгъу

Унафэр унафэщ, ар бгъэзэщІэн хуейщ... пхузэфІэмыкІынуми

Илъэс къэс дэ нэхъ тпэжыжьэ мэхъу Хэку зауэшхуэр. Арщхьэкіэ абы ди къэралым и тхыдэм апхуэдизу хэмыгъуэщэжьи увыпІэшхуэ щиубыдащи, зэпымыууэ кьыдоцІэ теухуа щІэ гуэрхэр. Щэч гуэри хэлъкъым куэдым иджыри дызэрыщымыгъуаз-эм.

ПСАЛЪЭМ папщІэ, Берлин бомбзэкъмкІэ еуэным теухуауэ 1941 гъэм и щыщхьэІуфм Сталиным ищІа унафэр. Ар хэІущІыІу щыхъуэр иджы дыдэщ. Ещанэ рейхым и щыхьэрым щыпсэуэхэм мазэ псокІэ я псэхэр дзапэкІэ яІыгъащ.

1941 гъэм бадзэуэгъуэм и 21-мрэ 22-мрэ я жэщым нэмыцэ авиацэр япэу бомбзэхэмкІэ кьеуаущ Москваре абы и Іэшэлъашэхэмрэ. Фронтхэм щытыкІэр щыгугъу дыдэ зэманым ар кьытехьэлъащ совет цІыхухэм. Бийм етын хуейт хуэфэщэн жэуап. СССР-м и Дзэ-тенджыз флотым и авиацэм и унафэщІ Жаворонков Семён кьыхилхьащ Берлини бомбзэхэмкІэ еуэну. Ар жэрдэм хъарзынэт, ауэ дэнэ къару кьыздипхынур? Сталиныр арэзы техъуащ. ВМФ-м и цІыхубз комиссар Кузнецов Николаи дИыгъащ а мурадыр. 2018 гъэм и гъэмахуэрэ вождым а зэманым хуэдизкІэ унафэр нахуэ кьыщащІар. «Ныбжьэгъу Вдопьяновым деж 81-нэ авиадивизием и пщэ изолъхьэ щыщхьэуІум 8-мрэ 9-мрэ я жэщым я дуней щытыкІэм кьыщезэгъ къыкІэлъыкІуэ махуэхэм Берлин еуэну. Бомбзэхэм я мызакъуэу мафІэсхэр къэзыгъэхьу лагъымхэри фІэкІыпІэ имыІэу ирадзыхьн хуейщ...»

Ауэ унафэ пщыныр куэдкІэ нэхъ тынщщ ар бгъэзэщІэным нэхърэ. Берлин жьыжьэт, нэмыцэ ПВО-хэм уапхрыкІыу абы уеІуэлІэфыну уи нэгу кьыщІэбгъэхьэну гугъат. Ар техникэ и лъэныкъуэкІи яхуэзфІакІынутэкъым. Ауэ унафэр тхылъымпІэм кьинэ хъунутэкъым.

Хэкіыпіэ зимыІэ щыІэкъым

ЦІЫХУБЭ комиссар Кузнецовым къыхилъхьащ Моозунд архипелагым и дзэ аэродромхэм ящыщ зыр къагъэсэбэпыну: нэгъуэщІкІэ Берлин уІуэлІэсыфынутэкъым. Псом хуэмыдэу кьеэзгъырт Балт тенджызым хэт Сааремаа хьІыгум и аэродромыр. Ауэ абы бомбзэехьэ кхухьлъатэ хьэлъэхэр тельэтыкІыфынутэкъым. ПІалъэ кІэщІ дыдэм псори ягъэтэмэмащ. Арщхьэкіэ узрикъуну гъэсыныпхъэхэр уиІэу абы утельэтыкІкІэ Іуэхур зэфІэкІыртэкъым. Фашистыгуэным унэсыхукІэ лъэпощхьапІо куэд дыдэ кьыззранэкІынкІэн хуейт. ИлъэуэкІэ Германием и ВВС-хэм я Іэтащхьэ Геринг тхъэ иІуат зэи зы бомби Берлин дэмыхуэну. Мурад ящІащ зэрахуэзфІэкІкІэ нэхъ лъагэу дэкІуейуэ лъэтэну. Ар зыхуэгъэзар гурыІуэгъуэт: километри 7 я лъагагъуэ кІуэмэ, нэмыцэхэм я ПВО-хэри зэрызауэ кхъухьлъатэхэри кьалъэІэсыфынукъым: ахэр километри 4-5-м фІэкІыфыртэкъым. Бомбзэхэр дадзэу кьагъэзэжьыни хуейт, арщхьэкІэ абы ди кхъухьлъатэзехуэхэр егупсысыртэкъым: нэхъыщхьэр Сталиным и унафэр ягъэзэщІэнырт...

Мыри зыщыбгъэгъупщэ хъунутэкъым, метр мини 7-кІэ удэкІуеймэ, щыІэр градус 35-40-м нэсырт. Кхъухьлъатэ кІуэцІми щынэхъ хуабэтэкъым. КІэщІу жьыпІэмэ, апхуэдэ лъэбакъуэм утегушэн папщІэ жыру ущытын хуейт.

Апхуэдизу и лъагагъуэ узгум итми, фронтым зэрызэпрыкІыу нэмыцэхэм гу кьыпльатащ. Арщхьэкіэ ковуакъым: бийм и фІэщ хъуртэкъым урысхэр мыпхуэдэ Іуэхум тегушхуэну - псоми я гугъат езыхэм яйхэм кьагъэзэжу.

ДБ-3Ф кхъухьлъатэ хьэлъэхэр 15 хъурт, гупищу гуэшауэ. Ягъэуба зэманым ахэр Берлин нэсащ. Кьаларр жей Іэфым хэтт, уэрамхэм дэтыр иужьрей трамвайхэм я закъуэт. НапІэзыпІэм нацист Германием и щыхьэрым щытыкІэм зыщихьэжащ: абы тещэщащ килограмм 250-рэ зи хьэлъагъ бомбзэр, щыпІэ куэдыр мафІэсхэм зэщІищтащ. Кьаларр плъыжьыгъэм ириІат. Кхъухьлъатэхэм ящыщ зым и радист Кротенкэ Василий Москва кхъухиІуэхуащ пщэрыльэ щащІа кьаларнхэр зэрагъэзэщІар.

ЦІыху гужьеяхэр я унэхэм кьыщІэжырт. Нэмыцэ ПВО-хэм зыкъащІэжьхукІэ зэман дэкІащ. ИужькІэ ахэр мыувыІэу уафэм дэуейуэ хуежьащ, арщхьэкІэ къикІа щыІэтэкъым: узгум совет кхъухьлъатэхэр кьыщызыльхьуэ прожекторхэр километри 7-м нэскІэ дэпльеифыртэкъым, шэхэри нэсыртэкъым.

Ауэ ягъэмыкІуэ зэрызэрыгъэсыкІэ зыгъэнщІ компание инхэм а штаб-фэтэрхэр.

Нэфі-ней

- Щыналъэ бюджетхэм ахъшэ нэхъыбэ кьыхуэзыхьыр сыт хуэдэ налогхэра?

- Лэжьакіуэ кьыззрыгуэкІэм ятхэм. Арщхьэкіэ зызыужьа щІыналъэхэм я дежкІэ мыхьэнэшхуэ иІэщ хэхъуэхэм я процент 20-р яІэрыхьэным. Ауэ нэхъапэм бизнесым кьиутІыпщ мылъкум и процент 18-р Федерацэм и щІыналъэхэм ялъысу щытамэ, 2017 гъэм а бжыгъэр процент 17 хъуащ - аргуэру зы процент федеральнэ бюджетым ягъэкІуащ. Псом япэу ар зыхуэгъэзар налогышхуэ дыдэ зыІэрыхьа Москва Іэмал зэрыІэкІэ ахъшэ нэхъыбэ кьытеудынырт.

- Ауэ, икІэм-икІэжьым а ахъшэ псори захуагъэ хэлъу икІи экономикэр и лъабжьэу щыналъэхэм трагуашэрэ?

- Бюджетхэр зыхуэщІэхэр нэхъ захуагъэ хэлъу хуаутІыпщ. А хабзэр есэп цІыхьэхуэм тещІыхьащ. Адрей трансферт псори гурыгъуаззщ ищхьэкІэ щыІэ кьулыкъущІапІэм зэрищІым псори епхащ. Мыбдеж куэд щелъытащ щІыналъэм и Іэтащхьэм и зэфІэкІым. Хэзэгъкіа щІыналъэхэри щыІащ - Щэшэнэр, Кьрымыр, Севастополь. Абыхэм ират дзэпыкъунгъэр зытелъхьар экономикэ фейдэркъым, атІэ политикэшхуэрэ. А щхьэусыгъуэм кхьэхкІыу Кьрымымрэ Севастополырэ щыпсэуэхэм ящыщ дэтхэнэми 2018 гъэм УФ-м и бюджетым кхьэхкІыу хуэдэ 1,6-кІэ нэхъыбэ яІэрыхьащ зэрыщытУрысейм и цІыхухэм ику иту ялъысьам ялъытатэуэ. Кьрым Республикэм дотацэм и инагъыр нэгъабэ процент 68-рэ щыхъуащ.

- Осетие Ищхъэрэ - Аланием Къэрал Думэм къыщыхилъхьащ бюджетым «тесхэм» я лжьапщІэр нэхъ мащІэ дыдэ улахуэ зыІэрыхьэхэм ялъысьм нэхърэ хуэдитІкІэ нэхъыбэм хуейуэ къэзыгъэуэ проект.

- Ар къезэгъыркъым сыт и лъэныкъуэкІи. Центрым дэнэ щищІэрэ улахуэхэм я пщалъэхэр? ЩІыналъэхэм ахэр ауэ жьыжьэуи щызэтехуэркъым. Абы щыгуэми, федеральнэ правительствэракъым, атІэахращ щІыхьэ я пащхьэм псэуныгъэ и лъэныкъуэкІэ жэуап щызыхьхэр.

Щыналъэхэм ящыщ

Хэт дэтхэнэр игъашхэрэ?

НитІыр зэрызэхуэмыдэм хуэдэ дыдэу, зэщхьэщокІ Урысей абрагъуэм и щІыналъэхэри. Псори мэлажьэ, арщхьэкІэ зыри кьулей хэхъуКІыркъым. Дэнэ атІэ мылъкур здэкІуэр? ИкІэм-икІэжьым сыт ахэр псэуКІэкІэ щІыпсэщхьэщкІым и щхьэусыгъуэр? Иужь ильэсхэм къэуба а упщІэхэм, нэгъуэщІхэм жэуап зэмылІэужьыгъуэхэр ират щІэныгъэлІхэм. Дэ нобэ щыгъуаз фыдощІ а Іуэхум теухауэ Москва къэрал университетым и профессор Зубаревич Наталье жиІэхэм.

Пэжыр

- Урысейм и щІыналъэ 13-м адрей 72-м псэуныгъэкІэ хуабжьу зыщІагъакъуэу кьалъытэ. Ар пэж?

- Хьэуэ. Мыр къэбжькІэ мытэмэмым тещІыхьащ. Донорхэу ди дежкІэ щыщалъытэр езыхэм я бюджетыр зыхущыщІэр ирагъэкъужьи папщІэ центрым ахъшэ кьеІыэзмыихэрщ. Ауэ а дотацэр федеральнэ бюджетым щІыпІэхэм яхуиутІыпщ мылъкум и Іыхьэ щанэ хъдейщ. Абы кьыдэкІуэу щыІэщ субсидиехэри субвенцэхэри. Федеральнэ министерствэхэм езыхэм занщІэу щІыналъэхэм ахъшэ щыхуаутІыпщІ кьохъу. Нэхъ лъэрызэхьэхэм дотацэу хуаутІыпщІкІэ нэхъ мащІэщ, ауэ налог нэхъыбэ кьыщІэкІащ абы кьахуиутІыпщІыжьым нэхърэ.

- Араи щІыжаІэр: «Дэращ зыгъашхэр къэралыр!»

- Мыбы пэж гуэр хэлъщ. Псом хуэмыдэу ар металлургиемрэ энергетикэмрэ зыщІужьа Красноярск крайм е Иркутск областым щыщыжаІэхэм деж. Арщхьэкіэ къэралыр нэхъыбэу зыкъуэсыр щІыпІищ кьудейщ. 2018 гъэм федеральнэ бюджетым щхьэкІуа налог псоми я процент 36-р Ханты-Мансийск, Ямал-Ненец округхэм ськатащ. Илъэс къэс процент 12-15 хуэдизкъыпкърокІ Москваи. Сыт апхуэдэу щІэхъуэр? ЩІым кьыщІаш къулеигъэхэмрэ ящхьэмрэ ялэкІуэу ят налогхэрщ зи фІыгъэр. Ялэ щІыналъэхэр щІыдагъэ-газ кьыщІэщыпІэхэм щыІэщ, щыхьэрым ахъшэшхэ дыдэ щызэкІуэ.

- Арщхьэкіэ Ищхъэрэ Жыжьэм цІыхухэр щытхъэжу псэуркъым, ят налогхэр зыхуэдизым тепщІыхьмэ...

- Пэжщ, а автоном округэм яІэрыхьэжыр налогхэу кьыщыхахам и процент 15-20-рщ. ЩІыналъэр ткІийщ, зыщымыужьащ, абы псорэ щыпсэпІэщ. Араща а округэм щыпсэуэхэм Москва и Іэшэлъашэхэм унэхэр кьыщыщІащхьу. Абы кьыхэкІыу ди кьаралым ипэжыпІэкІэ щыкъулейр Москва и закъуэщ.

- СыткІэефІэкІрэ Москва адрейхэм?

- Ялэ ефІэкІыныгъэр кьызыхэкІыр гурыІуэгъуэ дыдэщ. Абы щызэтрихьащ мылъку, цІыху куэдыщэ. Дуней псом кьалэшхуэхэр зыужьыныгъэкІэ псоми щащхьэщокІ. ЕтІуанэрауэ. Урысейм «и лъабжьэм кьыщыщІэдзауэ и щхьэм нэс дэкІуей зы кьудамэ закъуэ» хабзэр щыгъуэращ, абы кхъухэкІыу щыхьэрым упэхунукъым. Москва дэсщ улахуэшхуэ зыІэрыхьэ къулыкъущІэ куэд. Абы щыІэщ цІыкІу ІэрыщІщ, метри 4 и бгъуагъуэ. Еджагъэшхуэхэм зэрыхуагъэфащэмкІэ, мыбдеж тхъэхэм щыІэхьу щытащ цІыхухэм тыхь (тыгъэ) хуащІхэр. Абы щыхьэт тохъуэ кьагъэтуэ Іэмэпсымэ гуэрхэр. Арщхьэкіэ мы щыпІэм нэгъуэщІ мыхьэнэи иІауэ кьыщІэкІынкІэ зыхуэІуа щыІэжьым.

НаІуэу зэрыщытщи, пасэ зэманым МеотидзкІэ еджэрт Іуэзэ тенджызым кьыщыщІэдзауэ тенджыз ФІыцІэм нэс дэлъ щІыналъэм. ГъэщІэгъэнщ, ауэ а зэманым щыІа картэхэм Іуэзэ тенджызыр зэритхамкІэ, ар метррэ ныкъуэрэ зи лъагагъ Іуащхьэ щыІэ Іэрыщ1щ, метри 4 и бгъуагъуэ. Еджагъэшхуэхэм зэрыхуагъэфащэмкІэ, мыбдеж тхъэхэм щыІэхьу щытащ цІыхухэм тыхь (тыгъэ) хуащІхэр. Абы щыхьэт тохъуэ кьагъэтуэ Іэмэпсымэ гуэрхэр. Арщхьэкіэ мы щыпІэм нэгъуэщІ мыхьэнэи иІауэ кьыщІэкІынкІэ зыхуэІуа щыІэжьым.

НаІуэу зэрыщытщи, пасэ зэманым МеотидзкІэ еджэрт Іуэзэ тенджызым кьыщыщІэдзауэ тенджыз ФІыцІэм нэс дэлъ щІыналъэм. ГъэщІэгъэнщ, ауэ а зэманым щыІа картэхэм Іуэзэ тенджызыр зэритхамкІэ, ар метррэ ныкъуэрэ зи лъагагъ Іуащхьэ щыІэ Мэуэтхэм я щэдылъэущ» (псынщІэущ).

- ИтІанэ щІыналъэхэр зэхуэдэ хъуну?

- Хьэуэ. Ахэр пхузэхуэгъэдэнукъым - зыр ялэ итщ, адрейр кьыкІэроху. Арщхьэкіэ мыхьэнэшхуэ иІэщ уи зэфІэкІкІыр кьыщыбгъэльэгъуэфыну щІыналъэ нэхъыбэ кьэралым иІэным, дэтхэнэми и Іуэху кьыщикІыну щІыпІэр кьыхихыфын хуэдэу. Кьэралым кьыщалэжьыр щІыхуэхм яхуэзмэгъэкІыну, щІыпІэр кьыхихыфын, медицинэм, щэнхабзэм. АхъшэкІэ Іуэхур зэфІэкІынукъым. ЩІыналъэ Іэтащхьэхэр хуит ящІыпІэхэщ езыхэм ещэщІыпІа Іуэхуэхэр нэхъ тынщу зэрагъэкІуэну.

ГъэщІэгъуэнщ

«Мэуэтхэм я щэдылъэ»

Тхыдэм умыщІэхъэу куэд егъэпщкІу. Дон Іус Ростов илъэситІ и пэкІэ кьыщагъуэтащ ди эрэм и ялэ ит илъэс миным тенджыз ФІыцІэм и Іуфэм Іуса мэуэтхэм (адыгэхэр дыкъызытехъукІауэ кьалъытэ лъэпкъхэм ящыщ зыщ) кьадекІуэкІа щэнхабзэм ехьэлІа щІыпІэ. «Загадки истории» журналым зэритхамкІэ, ар метррэ ныкъуэрэ зи лъагагъ Іуащхьэ щыІэ Мэуэтхэм я щэдылъэущ» (псынщІэущ).

УпщІэ - жэуап

Щхьэж зэрыфІэфІщ

- Къэрал газ компание гуэрым улахуэхэр 2019 гъэм и іэщІэдзэм проценти 4-кІэ, фокІадэм аргуэру процент 15-кІэ кьыщаІэтащ. АрщхьэкІэ илъэс зыбжанэ хъуауэ дэ ди лэжьапщІэхэм зы соми кьыхэхъуэрккъым. Сыт ар кьызыхэкІыр?

- «ЛЭЖЬЫГЪЭ кодексым ипкъ иткІэ улахуэр индексацэ ящІын хуейщ инфляцэр зыхуэдизым тещІыхьауэ. Арщхьэкіэ щыхагъэхуэну зэманри, хагъэхъуэнур зыхуэдизри хабзэм кьыщыгъэльэгъуакъым. Араща, лжьапІэ кьезытхэр езыхэр зэрафІэфым тету мы Іуэхум бгъэдохьэ, - упщІэм апхуэдэ жэуап ирет УФ-м и Правительствэм и деж щыІэ финанс университетым и профессор Сафонов Александр. - ЩІышылэм и 1-м зи улахуэхэм хэхъуахэр ахэр МРОТ-м - лэжьапщІэ нэхъ мащІэ дыдэм - пышІащэм я закъэщ - сом мин 11-рэ 280-м иКІри сом мин 12-рэ 130-м нэс дэкІуеящ. Апхуэдэу 2020 гъэм жэпуэгъуэм и 1-м къаурзехьэ Іэнатіэхэм, бюджетым ирипсэу яэныкъуэхэм яІэрыхьэхэм заІэтынущ. Адрейхэм - я Іуэху кьыззрикІщ».

● Щыналъэхэр

Хэт дэтхэнэр игъашхэрэ?

Нитіыр зэрызэхуэмыдэм хуэдэ дыдэу, зэщхьэщокІ Урысей абрагъуэм и щІыналъэхэри. Псори мэлажьэ, арщхьэкІэ зыри кьулей хэхъуКІыркъым. Дэнэ атІэ мылъкур здэкІуэр? ИкІэм-икІэжьым сыт ахэр псэуКІэкІэ щІыпсэщхьэщкІым и щхьэусыгъуэр? Иужь ильэсхэм къэуба а упщІэхэм, нэгъуэщІхэм жэуап зэмылІэужьыгъуэхэр ират щІэныгъэлІхэм. Дэ нобэ щыгъуаз фыдощІ а Іуэхум теухауэ Москва къэрал университетым и профессор Зубаревич Наталье жиІэхэм.

Пэжыр

- Урысейм и щІыналъэ 13-м адрей 72-м псэуныгъэкІэ хуабжьу зыщІагъакъуэу кьалъытэ. Ар пэж?

- Хьэуэ. Мыр къэбжькІэ мытэмэмым тещІыхьащ. Донорхэу ди деж кьыщалъытэр езыхэм я бюджетыр зыхущыщІэр ирагъэкъужьи папщІэ центрым ахъшэ кьеІыэзмыихэрщ. Ауэ а дотацэр федеральнэ бюджетым щІыпІэхэм яхуиутІыпщ мылъкум и Іыхьэ щанэ хъдейщ. Абы кьыдэкІуэу щыІэщ субсидиехэри субвенцэхэри. Федеральнэ министерствэхэм езыхэм занщІэу щІыналъэхэм ахъшэ щыхуаутІыпщІ кьохъу. Нэхъ лъэрызэхьэхэм дотацэу хуаутІыпщІкІэ нэхъ мащІэщ, ауэ налог нэхъыбэ кьыщІэкІащ абы кьахуиутІыпщІыжьым нэхърэ.

- Араи щІыжаІэр: «Дэращ зыгъашхэр къэралыр!»

- Мыбы пэж гуэр хэлъщ. Псом хуэмыдэу ар металлургиемрэ энергетикэмрэ зыщІужьа Красноярск крайм е Иркутск областым щыщыжаІэхэм деж. Арщхьэкіэ къэралыр нэхъыбэу зыкъуэсыр щІыпІищ кьудейщ. 2018 гъэм федеральнэ бюджетым щхьэкІуа налог псоми я процент 36-р Ханты-Мансийск, Ямал-Ненец округхэм ськатащ. Илъэс къэс процент 12-15 хуэдизкъыпкърокІ Москваи. Сыт апхуэдэу щІэхъуэр? ЩІым кьыщІаш къулеигъэхэмрэ ящхьэмрэ ялэкІуэу ят налогхэрщ зи фІыгъэр. Ялэ щІыналъэхэр щІыдагъэ-газ кьыщІэщыпІэхэм щыІэщ, щыхьэрым ахъшэшхэ дыдэ щызэкІуэ.

- Арщхьэкіэ Ищхъэрэ Жыжьэм цІыхухэр щытхъэжу псэуркъым, ят налогхэр зыхуэдизым тепщІыхьмэ...

- Пэжщ, а автоном округэм яІэрыхьэжыр налогхэу кьыщыхахам и процент 15-20-рщ. ЩІыналъэр ткІийщ, зыщымыужьащ, абы псорэ щыпсэпІэщ. Араща а округэм щыпсэуэхэм Москва и Іэшэлъашэхэм унэхэр кьыщыщІащхьу. Абы кьыхэкІыу ди кьаралым ипэжыпІэкІэ щыкъулейр Москва и закъуэщ.

- СыткІэ ефІэкІрэ Москва адрейхэм?

- Ялэ ефІэкІыныгъэр кьызыхэкІыр гурыІуэгъуэ дыдэщ. Абы щызэтрихьащ мылъку, цІыху куэдыщэ. Дуней псом кьалэшхуэхэр зыужьыныгъэкІэ псоми щащхьэщокІ. ЕтІуанэрауэ. Урысейм «и лъабжьэм кьыщыщІэдзауэ и щхьэм нэс дэкІуей зы кьудамэ закъуэ» хабзэр щыгъуэращ, абы кхъухэкІыу щыхьэрым упэхунукъым. Москва дэсщ улахуэшхуэ зыІэрыхьэ къулыкъущІэ куэд. Абы щыІэщ

Щыналъэхэм ящыщ

Щхьэж зэрыфІэфІщ

- Къэрал газ компание гуэрым улахуэхэр 2019 гъэм и іэщІэдзэм проценти 4-кІэ, фокІадэм аргуэру процент 15-кІэ кьыщаІэтащ. АрщхьэкІэ илъэс зыбжанэ хъуауэ дэ ди лэжьапщІэхэм зы соми кьыхэхъуэрккъым. Сыт ар кьызыхэкІыр?

- «ЛЭЖЬЫГЪЭ кодексым ипкъ иткІэ улахуэр индексацэ ящІын хуейщ инфляцэр зыхуэдизым тещІыхьауэ. Арщхьэкіэ щыхагъэхуэну зэманри, хагъэхъуэнур зыхуэдизри хабзэм кьыщыгъэльэгъуакъым. Араща, лжьапІэ кьезытхэр езыхэр зэрафІэфым тету мы Іуэхум бгъэдохьэ, - упщІэм апхуэдэ жэуап ирет УФ-м и Правительствэм и деж щыІэ финанс университетым и профессор Сафонов Александр. - ЩІышылэм и 1-м зи улахуэхэм хэхъуахэр ахэр МРОТ-м - лэжьапщІэ нэхъ мащІэ дыдэм - пышІащэм я закъэщ - сом мин 11-рэ 280-м иКІри сом мин 12-рэ 130-м нэс дэкІуеящ. Апхуэдэу 2020 гъэм жэпуэгъуэм и 1-м къаурзехьэ Іэнатіэхэм, бюджетым ирипсэу яэныкъуэхэм яІэрыхьэхэм заІэтынущ. Адрейхэм - я Іуэху кьыззрикІщ».

● Андоррэ пщыгъуэр

Андоррэ пщыгъуэр Европэм и къэрал нэхъ цІыкІу дыдэхэм ящыщщ. Абы и щІыналъэр километр зэбгъуэнатІэ 450-м щигъуркъым. Испаниемрэ Франджымрэ я зэхуакум щыІэ а щІыпІэм туристхэр куэду макІуэ. Абы зыщыбгъэпсэхуну хуабжьу фІыщ: бгыхэм лыжэхэмкІэ кьыщажьихь, псы хущхъуэ пщтырэр щызэтракІэ, музейхэр щыкуэдщ.

Къэрал цІыкІум щыпсэуэхэм я бжыгъэр мин 70-м нэсыркъым. Абыхэм я нэхъыбэр испанхэмрэ франджыхэмрэщ.

«Махуэкум» и кьыдэкІыгъуэр зыгъэхьэзырар политикэ обозреватель
ШАЛ Мухьэмэдщ.

● Щэнхабзэ

Мафіэсым пэщІэтхэр

Къэбэрдей-Балъкъэрым мафІэсым пэщІэтыныгъэ къегъэлыныкІэ и Іуэхущ1апІэм къипщыгэжащ 2019 гъэм мафІэсым щыхъумэныкІэ и кьудамэхэм, къэлъыхъуакІуэ-къегъэлакІуэ гупымрэ Іэщ1агъэ гуэдэн щрагъэгъуэт и центрымрэ я лэжьыгъэм кьрикІуахэр.

«ИЛЪЭС блэкІам «Къэбэрдей-Балъкъэрым мафІэсым пэщІэтныгъэ кьегъэлыныкІэ Іуэхущ1апІэ» зэралримкІэ - зонэ Іэнатіэм и мафІэсым пэщІэт-кьегъэлакІуэ частхэм я гупхэр 379-рэ кІуаш мафІэсхэр зрагъэуныкІфІыну. Абыхэм цІыху 50 кьыщрагъэлащ, 578-рэ ягъэІэпхъуащ. МафІэсхэм кьрикІуащ хэщІыныгъэу сом мелуан 23-рэ мин 945-рэ, кьрагъэлащ сом мелуан 685-рэ мин 20-рэ и уасэ», - къет Къэбэрдей-Балъкъэрым мафІэсым пэщІэтныгыпмрэ къегъэлыныкІэ и Іэнатіэм и пресс-Іуэхущ1апІэм и унафэщІ **Сэбан Арсен.**

Іуэхущ1апІэм къьлъхъуэныгъэ-кІэгъэлыныгъэ и гупым и лэжьакІуэхэр 166-рэ ираджащ. Абыхэм дэІэпыкъуэгъу щратащ лей зытехьахэу цІыхуи 175-м.

Илъэсым кьриубыдэу Іэщ1агъэ гуэдэн щрагъэгъуэт и центрым и Іэщ1агъэлІхэм ягъэкІуэкІащ Къэбэрдей-Балъкъэрым КъыззрымыкІуэ къэхъуэкащІэхэр къэмыгъэхъуныкІэ, абыхэм я Іуэхьэгъэ гъэкІуэдыжьныкІэ зыІуэщыт и кьэрал Іэнатіэм (РСЧС) и унафэщІхэмрэ кьулыкъущІэхэмрэ гъэхьэзырыным ехьэлІа лэжьыгъэ. ЦІыху 960-м и пІэкІэ ирагъэзащ 1960-рэ.

МафІэс нэхъыбэ кьыщыхъуащ щыпІэ зэІухахэмрэ псэупІэхэмрэ. Ахэр нэхъыбэу кьззыша щъэусыгъуэхэм ящыщщ мафІэм зэрызэрымысакъыр, электроІэмэпсымэхэр щагъэувэкІ икІи кьыщагъэсэбэпкІэ хабзэм зэрытемытым, транспорт Іэмэпсымэхэм сэкъат зэралэм.

Лэжьыгъэм кьрикІуахэм щыхэпІэжьым гулъытэ щхьэхуэ хуащІащ республикэм и кьуажжэхэр мафІэсым зэрыпщІэтын псыкІэ кьызэрызэгъэпэщам. 2019 гъэм апхуэдэхэр зэрыщымыІэм е мафІэсгъэункІыфІ гидрантхэр, псыщІэжьпІэхэмрэ псы чэщанэхэмрэ зэрымытэмэмым кьыхэжьыу мафІэс кьыщыхъуа щІыпІэхэм ящыщу 20-м (ягъэункІыфІа мафІэсхэм и проценти 5-м) псы яІэн хуей хъуащ.

МафІэс щытыкІэр зэпІэзэрытын папщІэ илъэсым кьриубыдэу мафІэсым зыщащхьумэным хуэзыущий лэжьыгъэ драгъэкІуэкІащ кьуажжэдсхэм, Іуэхущ1апІэхэм, Іэнатіэхэм. Псори зэхэту кьызэрагъэпэщащ мафІэс кьэмыгъэхъуныкІэ Іуэху 49580-рэ, абыхэм щепсэльащ щыху 210495-м.

Я лэжьыгъэм кьрикІуахэмкІэ Іуэхущ1апІэм и мафІэсгъэункІыфІ Іэнатіэ нэхъыфІу кьалъытащ Дзэлыкъуэ районым и Къармэхьэблэ кьуажэм щыІэ мафІэс часть №17-р (унафэщІыр Бей Муратщ).

Къэбэрдей-Балъкъэрым мафІэсым пэщІэтыныгъэ кьегъэлыныкІэ и Іуэхущ1апІэм 2019 и лэжьыгъэм кьрикІуахэр зэпалъытыжри, Іэнатіэхэм хуагъэуващ 2020 гъэм зэфІэахыпхъэ кьалэнхэр.

УЭРДОКЪУЭ Женя.

● Щ1ыпІэ папщІэ

Зэпеуэм ирагъэблагъэ

Урысей Федерацэм и Генеральнэ прокуратурэм пщэрылъ кьыщищІауэ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и прокуратурэм щокІуэкІ «Юный правовед» зэпеуэ.

АБы ХЭТЫНУ гупыж зыщІаxэм Іуэхум теухауэ щыгъуаз-зэ зыщащыбфынуц республикэ прокуратурэм и официальнэ сайтым.

Дэфтэрхэр Іахынущ щІышылэм и 22-м щыщІэдзауэ мазаем и 20 пщІондэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и прокуратурэ.

Сом мелуанрэ мин 956-рэ япшныжьк

Къэбэрдей-Балъкъэрым и автоинспекторхэм зэратх Іэмэпсымэхэм кьызэрагъэльэгъуэм тещІыхьауэ щІышылэм и 18 - 24-хэм кьриубыдэу гъэгъуэм зэрыщызекІуэ хабзэр кьызэрызэпаудам теухуа унафэ 6361-рэ кьащтащ. Псори зэхэту кьуэдыуэ тралъхьащ сом мелуани 4-рэ мин 211-м щІигъу. А махуэхэм япшнащ сом мелуанрэ мин 956-рэ.

КЪУЭДЫР махуэ 60-м кьриубыдэу япшын хъунущ. Абы фІагъэкІамэ, Іуэхур Суд приставхэм Іэрагъэхьэ.

Административнэ кьудыр хабзэм игъэуба пІалъэм (УФ-м и КоАП-м и 20.25 статьяр) кьриубыдэу ямыпшынмэ, ар хуэдитІкІэ ягъэбагъуэ е сихьэт 50-кІэ цІыхур ягъэлажьэ. Кьудыр птельмэ кьыщыпщІэфынущ Урысейм и Кьэрал автоинспекцэм и сайтым - www.gibdd.ru.

БАХЪСЭН Ланэ.

Лъэсырыкіуэр зи зэранкіэ хэкіуэдар зэхагъэкі

Кэнжэ къуажэм щІышылэм и 26-м сихьэти 3-рэ дакъикъэ 15-м кьыщмызэгъым дежь гъуэгум щызэпрыкІ илъэс 37-рэ зи ныбжьу а щІыпІэм щыпсэур ириудащ «Хонда» автомашинэр зезыгъакІуэ щІалэм. ИужькІэ кьыхуэзкІуэ «Мерседес» автомашинэм ар жьэхэуащ. Гъуэгу-транспорт кьэхъуакъащІэм лей зыщытехьар игъуэта фэбжьхэм кьелакъым икІи дэІэпыкъуэгъу псынщІэр кьэмысу лІащ.

ИУЖЬКІЭ наІуэ кьызэрыхъуамкІэ, «Хонда» автомашинэм и рулым дэсащ Урысей МВД-м Налшык кьалэм щІэ управлензм и лэжьакІуэр. Полицейр кьапащытэри, зэрефар кьыщІагъэщащ.

КъБР-м щыІэ МВД-м и Іуэхур зэхегъэкІ. Полицейр кьуаншэу кьыщІэкІмэ, абы жэуап ихьнущ щыІэ законодательствэм ипкъ иткІэ.

КъБР-м щыІэ МВД-м и пресс-Іуэхущ1апІэ.

Редактор нэхъыщхьэ ХЬЭФІЫЦІЭ Мухьэмэд

Редколлегием хэтхэр:

ЖьэкІэмыхъу Маринэ (редактор нэхъыщхьэм и япэ къуэдзэ), **Жылаэ Заурбэч** (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), **Ширдий Маринэ** (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), **Къаншокъуэ Эллэ** (жэуап зыхь секретарь), **Кьардэн Маритэ, Къумахуэ Аслъэн, Нэщ1эныдж Замирэ, Чэрим Марианнэ, Щхьэщэмыщ1 Иэ.**

Езыгъэтхаэр

«Адыгэ псалъэ» газетыр КъБР-м и Парламентымрэ Правительствэмрэ ирагъэтхащ (учредителхэр).

КъыдэзыгъэкІэмрэ редакцэмрэ я хэщІапІэр

360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ, Налшык къалэ, Лениным и уэрам, 5

ТЕЛЕФОНХЭР: редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19; редакторэ нэхъыщхьэм и къуэдзэхэм - 40-48-54, 42-63-64, 40-06-33; жэуап зыхь секретарым - 42-22-82; секретариатым - 42-22-66.

КЪУДАМЭХЭМ: политикэмкІэ, жылагъуэмрэ лъэпкъ Іуэхухэмкі - 42-22-86; кьуажэ гъащІэмрэ экономикэмкІ - 42-57-59; щэнхабзэмкІэ - 42-75-36; хабзэхъуэмэ Іуэхущ1апІэхэм ядэлэжьэнымкІэ - 42-60-53; узышыгагъэ хъуэмэнымрэ экологиемкІэ - 42-22-89; егъэджэныгъэмрэ щІэныгъэмкІэ - 40-15-31; хъыбарыщІэхэмкІэ - 42-22-88; зэдзэкІаІуэхэм - 42-21-88; корректорхэм - 42-60-27; ЭВМ-м и операторхэм - 42-22-84; компьютер Іэнатіэм - 42-26-41; сурэттехьм - 42-75-78.

Теддзэ тхыгъэхэм къыщыхьа бжыгъэхэм, къыщыІэта Іуэхугъуэхэм я пэжагъымкІэ ахэр зытехьэм нэсу жэуап ахь. Авторхэрэр редакцэмрэ я Іуэху епльыкІэр зэтехуэ зэпыту щытхъым.

Газетыр Іэ тезадзахэм яхуэхьынымр и пщэ дэлъщ КъБР-м федеральнэ пощт зэпыщІэныгъэхэмкІэ и управленэм.

Тел.: 76-01-28, 76-01-10

Газетыр 2016 гъэм дыдэм ящІэнэ и 19-м Печатным и хутыныгъэр хъуэмэнымкІэ Къэбэрдей-Балъкъэр щІыналъэ Іуэхущ1апІэм ПИ №ТУ07-00117-м щІэту ятхащ.

Зы илъэсым газетыр 156-рэ къыдокІ.

«Тетраграф» ООО-м щытрадзащ.

КъБР, Налшык къалэ, Лениным и уэрам, 33

12+

*Мы